

„... TARTÓZKODÁSA ÁLLAMÉRDEKBŐL NEM KÍVÁNATOS”*

Beszélgetés Szabó Károllyal, a pozsonyi magyar meghatalmazott volt helyettesével a csehszlovák-magyar lakosságcseseréről

A Szabó Károllyal készült interjút kettős céllal tesszük közzé. Az első az „oral history”, a személyesen átélt történelem visszaadásának, nyilvánosságra hozatalának fontossága. Interjúalanyunk, Szabó Károly mellett történelmünk számos tanúja áll készen ismereteinek, élményeinek közzétételére. Mi leszünk szegényebbek, ha ezek a lelőhelyek „örökre” elzártak maradnak. A másik ok az őszinte szembenézés készítése. Az olvasók velem együtt számos tapasztalatot gyűjthettek történelemoktatásunk féloldalasságáról, arról az áldatlan állapotról, amikor csupán a történelmi realitás felett húzódó „elméleti áthidalás rózsaszín ívéről” adatott meg a szédítő mélységekbe való időnkénti lepillantás. A történelmi tények időbeli távolodásával éppen az aprónak tűnő részletek vesznek el szemünk elől. Azok az apró tényezők, melyeken oly sokszor fordultak a dolgok jó vagy rossz irányba. Nem volt nehéz ily módon az objektivitás magasztos elveit hirdetni.

Szabó Károllyal való találkozásaim, beszélgetéseim közepette épp az apró részletek fontosságáról győződhettem meg végérvényesen. Ő a szlovákiai magyar értelmiségi érzékenységgel élte meg a maga történelmét, mely egy ponton, a második világháború utáni években szorosan együtthaladt a szlovákiai magyar kisebbség sorstragédiájával. Az azt megelőző években Pozsony szülötteként (1917. január 1-jén született), a város diákjaként, majd egyetemista joghallgatóként volt tanúja és részese a szlovákiai magyarság kisebbségi öntudatra való ébredésének. Az 1938-as visszacsatolás előhírére egyetemista társaival Dunaszerdahelyre költözött, hogy ne neki kelljen átlépni a határt, hanem „újra” a határ lépje őt át. Ekkor került egyetemi tanulmányai befejezése végett Szegedre. A történelmi elégtétel azonban nem sokáig szolgálta az igazságra áhítozók igényét, sőt bumerángxént visszafordulva még nagyobbat sújtott a szlovákiai magyarokra korábbi megpróbáltatásaiknál. Szabó Károly e helyzetet látva tudatosan tért vissza a Felvidékre. Érsekújvárott vármegyei közigazgatási gyakornokként helyezkedett el. Itt élte át a háború végét és ezzel együtt a potsdami konferenciát, és a szlovákiai magyarság helyzetének rosszra fordulását. 1946-tól 1947-ig a Pozsonyi Magyar Meghatalmazott Hivatal tisztviselője, majd a lakosságcsere megindulásakor a Magyar Attelepítési Kormánybizottság kirendeltsége helyettes vezetője. 1947. szeptember 1-től a meghatalmazott helyetteseként a lakosságcsere ügyeinek irányítására kap megbízatást. Szinte minden kitelepítendő szlovákiai magyar sorsával személyesen ismerkedik, foglalkozik. Végig részt vesz a lakosságcsere-

* Az interjúban szereplő cseh és szlovák neveket a magyar betűkészlet felhasználásával közöljük.

egyezmény bonyolult jogi formáinak, módozatainak kialakításában. Ebben a munkában együttműködik az egykori felföldi jelentős jogász személyiségekből összetevődő munkabizottsággal. Nekik köszönhetően a „vert” helyzetben a „győztes” Csehszlovákiával szemben tárgyalópartnerként kiálló magyar félnek sikerült a lakosságcsere-egyezményben — mentve a menthetőt — egy optimálisnak mondható egyezsége megszövegezése.

A lakosságcsere befejeztével Szabó Károly is Magyarországra kényszerült áttelepedni. Korábbi tevékenységét nem folytathatta, hisz a magyarországi politikai rendőrség minden esetben közelépett. Tervosztályvezetőként dolgozott egy falemezgyárban, majd a Faipari Kutatóintézetben. Nyugdíjba vonulása után viszont elkészítette meglévő adatai alapján a csehszlovák-magyar lakosságcsere történetének dokumentálását 56 ív terjedelemben — máig is kiadásra várva — pótolhatatlan munkát végezve ezzel a magyar történetírás számára. Ennek illusztrálása az alábbi interjú is, melynek anyagához felhasználtuk a „Soros Alapítvány” Oral history munkaközösségének Szabó Károllyal készített interjúanyagát is, melynek részleteit Szabó Károly bocsátotta rendelkezésünkre. Legyen ez az interjú egyúttal tisztelgés is Károly bácsi emléke előtt, mert ő 1989-ben eltávozott az élők sorából.

Molnár Imre: Úgy tudom, hogy a jogi diplomát nem Pozsonyban, hanem a szegedi egyetemen szerezte meg. Hogyan került a Felvidékről Szegedre?

Szabó Károly: Az 1938-as visszacsatolás után bennünket, felvidéki magyar egyetemistákat szétosztottak az akkori Magyarország egyetemein. A Kultuszminisztériumban volt egy elosztó iroda, amely a továbbtanulni óhajtó diákokkal foglalkozott. A Szegedre került felvidéki diákcsoport elnöke Várkonyi Hildebrand lett, ő cisztercita szerzetesként a pszichológia egyetemi tanára volt. A másik patrónusunk Sík Sándor volt. A Szegedre került felvidéki diákok 90%-a németellenesen gondolkodott, amit Sík Sándor és Várkonyi Hildebrand is nagyon helyeselt (akkor én még nem tudtam, hogy Sík Sándor öccse Moszkvában van.) Sík Sándor eléggé elfoglalt ember volt, így ő bennünket inkább erkölcsileg és szellemileg támogatott, míg Várkonyi Hildebrand mindent megtett anyagi támogatásunk érdekében is. Ő volt pl. a menzánk tanárelnöke, és — én nem szőgyenlem — még cipőt is vett nekem, meg pulóvert is adott. Ezt nemcsak velem tette meg. Amikor nem tudtam kiváltani a diplomámat — mert vagy 200 pengőbe került, és a télikabátom már a zálogházban volt —, ő kiváltotta és utánam küldte.

M. I.: Mire emlékszik még vissza szegedi egyetemi éveiből?

SZ. K.: Pl. Erdély visszakerülésére. Én akkor még szegedi jogszigorló voltam. Engem korábban Szalatnai Rezső tanított történelemre. Ezt csak azért említem, mert ő többször megemlíti visszaemlékezéseiben is, hogy a Felvidék visszacsatolása nagyon igazságos döntés volt. Annyira igazságos, hogy 1944 októberében, novemberében Rákosi és Gerő kétszer is tárgyalást kezdeményeztek Moszkvában Gottwaldal. Arra hivatkoztak, hogy bár a fasiszták hozták a bécsi döntést, de tekintettel arra, hogy a csehszlovákiai magyarok ügyét a lenini nemzetiségi politikai elvek alapján kell megoldani, most már hagyják jóvá és ne követeljék ennek revízióját. Szegeden viszont óriási lelkesedés volt Erdély visszacsatolását megelőzően, mert hisz itt összpontosult

a menekült erdélyi diákok zöme. A mi magatartásunkat ezzel kapcsolatban eleve meghatározta az a tény, hogy a határok ide-oda tologatásával (a közép-európai népek egymással szembeni kijátszásával) nem értettünk egyet, hiszen valamennyien a közép-európai egyesült konfederált állam eszményét vallottuk magunkénak. Ez volt a Sarló eszménye is.

M. I.: Ma miként látja ennek a lehetőségét?

SZ. K.: Lényegében ezt ma is fontosnak tartom. Diákkoromban gyalog bejártam Szlovákiát. A legfelsőbb vezetőséget leszámítva a szlovák emberekben akkor nem volt magyargyűlölet. Akkor még mód lett volna arra, hogy velük együtt teremtsünk meg egy konfederált Közép-Európát. De ma, 1945 után úgy látom, hogy olyan mesterséges módon oltották a gyűlöletet a szlovák és a román népbe, hogy ez az együttélést lehetetlenné teszi. Persze egy etnikai kiigazítás, ha már a lenini elvekre hivatkoznak, igazságos lenne. De ne feledkezzünk meg a szlovák nép történelmének tényeiről. 1939-ben kb. 300 ezer csehét távolítottak el irgalom nélkül Szlovákiából. Negyvenkettőben kb. 200 000 zsidót, aztán a németeket, majd a tervek szerint fél millió magyar következett volna, ami szerencsére nem egészen így sikerült. Ezt a más népekkel szembeni viselkedést kiegészíti az, hogy a Szlovákia területén lévő vagyon 50%-a ingyen került a szlovákok kezébe. Ez természetesen rossz lelkiismeretet és ebből fakadóan gyűlöletet táplál azokkal szemben, akiktől ezt elvették.

M. I.: Hogyan került vissza a Felvidékre, Érsekújvárra?

SZ. K.: Pályázat útján. Mindenképpen vissza akartam menni, mert - megmondom őszintén - nemzetiségi, kisebbségi életben akartam élni, vagyis meg voltam győződve arról, hogy ez a terület a háború elvesztése következtében visszakerül Csehszlovákiához.

M. I.: Volt-e valami reményünk arra, hogy az etnikailag tisztán magyar területek egy része visszakerül Magyarországhoz?

SZ. K.: Annak idején volt reményünk. Ezt arra alapoztuk, hogy a Szlovák Állam jobban kompromittálta magát a II. világháborúban, mint Magyarország. De hogyha utólag átnézzük az akkori európai konstellációt, a magyarság ügye, és így annak az 500 ezer magyar egyoldalú kitelepítésének az óhaja, amit a potsdami konferencián is előterjesztett a csehszlovák kormány, sőt a fegyverszüneti szerződésbe is be akart csempészni, ez csak kis része volt annak az óriási kényszerű népvándorlásnak, amelynek célja az volt, hogy a szláv etnikumot nyugatra 400 kilométerrel eltolja, és a német nyúlványt, ezt a 700 km-es sziléziai nyúlványt, ezt a 400 km-es pomerániai nyúlványt, Kelet-Poroszországot és a Szudéta területeket szlávává tegye. Ezzel nem számoltunk.

M. I.: Hogy illeszkedik ebbe az összefüggésbe a magyarok kitelepítése Szlovákiából?

SZ. K.: Szemben a jelenlegi publikációkkal, én nem hiszem el azt, hogy a magyarság kitelepítése Csehszlovákiából a londoni csehszlovák kormány eszméje volt. Ne felejtjük el, hogy Közép-Európában 1945 után majdnem 20 millió embert telepítettek nyugat felé. A londoni lengyel kormány részéről például nem tudok olyan tervről, hogy a majdani Lengyelország területéről 12 millió németet telepítsen ki, hogy az ország területe etnikailag tiszta legyen. A londoni csehszlovák kormány feje, Beneš mindenképpen vissza akart kerülni Prágába. Az út Moszkván keresztül vezetett. Moszkvában pedig neki Gottwalddal kellett kiegyeznie. Azt a gondolatot, hogy Csehszlovákia etnikailag „tiszta” állam legyen, az emigráns londoni kormány örömmel fogadta el. De ez a gondolat elsősorban Gottwaldéktól származott.

1944 augusztusának utolsó napjaiban kitört a Szlovák Nemzeti Felkelés. Erre tulajdonképpen sem a londoni emigráns kormány, sem a moszkvai csehszlovák misszió nem számított. Főleg nem úgy, mint politikai tényezőre, amellyel számolni kell. Márpedig a Szlovák Nemzeti Felkelés egyik vezetője, Karel Šmídke, amikor Moszkvába repült 1944 augusztusában, azt mondta: „A magyarok, szemben a németekkel, becsületesen viselkedtek. Többségük demokrata, és van közöttük nagyon sok baloldali gondolkozású.” Ezenkívül ne felejtjük el, hogy Lévatól Kassáig a magyar helyőrség helyben maradt, sőt bizonyos mértékben — Szalatnai szerint — támogatta a partizánokat. Husáknak eszébe sem jutott a magyarok kitelepítése. 1944-ben amikor illegálisra vonult, az irodájának ügygondnokságát dr. Czibók Jánosra hagyta. Husák Pozsonyban volt ügyvéd, egy nagy német cég pozsonyi képviselőjeként. Ő is Pozsonyban végzett. Dr. Czibók János ügyvéd, aki a Magyar Pártnak egyik vezető személyisége volt, úgy gondozta Husáknak az irodáját, hogy ezért ő később hálás is volt neki. Amikor később Czibók János feleségének, aki a Csehszlovák Kultúrában dolgozott, a nyugdíjához bizonyos éveket nem akartak elismerni, Prágából Husák igazolta azokat. Gottwaldék Moszkvában azonban a tiszta nemzeti állam megteremtésének voltak a hívei! De amikor Gottwald megnyerte a Szlovák Kommunista Párt vezetőit az „ügy számára”, akkor már Husák is — 1945. február 28-án a kassai konferencián — így indokolta a magyarok kitelepítését: „Évszázadokkal célja a szlovák paraszt és munkás föl lett úzve a hegyi tájakra. Most vissza kell hogy kapja ezeket a gazdag területeket, hogy megfelelő életet éljen.” Ezután hirdették ki április 5-én a Kassai Programot.

M. I.: Ki szövegezte a Programot?

SZ. K.: Ezt például pontosan lehet tudni. A „Košícky Vládny programot”, a kassai programtervezetet tulajdonképpen Gottwald dolgozta ki. Kopecky 3 részt dolgozott ki, a külpolitikai részt, a szlovákok nemzeti jogait, a háborús bűnösök megbüntetését. Zdenek Nejedly dolgozta ki az iskola- és kultúrpolitikai részt. A katonai részt pedig Svoboda és Procházka generálisok. Tehát a 16 pontból 11-et Gottwald dolgozott ki. Szomorú például, hogy Zdenek Nejedly (a kommunista!) — aki az első csehszlovák Köztársaságban a nemzeti jogok bajnoka volt — dolgozta ki azt a 15. részt, amely minden német és magyar iskola bezárásáról rendelkezik a cseh és a szlovák városokban.

Mi a kassai programról csak április végén szereztünk tudomást, ugyanis szovjet megszállás alatt volt ez a terület egészen augusztusig. A szovjet hadsereg viselkedése ebben a vonatkozásban a magyarság javát szolgálta. Például annak ellenére, hogy már megvolt a Kassai Program; annak ellenére, hogy 1944 szeptemberében már a Szlovák Nemzeti Tanács is meghozta 6-os számú rendeletét, amely minden magyar és német középiskolát megszüntetett, Komáromban 45 áprilisában megnyílhatott a magyar gimnázium. Az ottani Správna komisia [intéző bizottság]nevében, egy Sindler nevezetű rögtön betiltotta ezt. Erre a szovjet katonai parancsnok megmondta a véleményét Sindlernek, és újra megnyílhatott az iskola.

M. I.: A magyarelles program eszerint Gottwald programja volt.

SZ. K.: Biztosan. Illetve Sztáliné. Ezt a dolgot nem nézhetjük másként, mint együtt a 15 millió német, köztük 3 millió szudétanémet kitelepítésével. A Kassai Kormányprogramot Moszkvában tárgyalták 1945. március 22-től 25-ig. A történelem részére érdekes megjegyezni azt, amit Ondrej Kováč a Kassai Kormányprogramról ír 1977-ben (kiadta a Szlovák Pedagógiai Kiadó). Idézem: „A kormányprogram tárgyalásán 1945. március 22-én Moszkvában a három szocialista párt és a néppárt képviselői vettek részt. A tárgyalás elnökéül Klement Gottwaldot választották. Ez is arról tanúskodik, hogy Csehszlovákia Kommunista Pártja a csehek és szlovákok nemzeti frontjának elismert vezető politikai erejévé vált. A tárgyaló politikai pártok képviselői 1945 márciusában Moszkvában nem terjesztették elő saját javaslatukat, melyet lényegében Klement Gottwald dolgozott ki.” Ezzel kapcsolatban meg szeretnék még két

epizódot említeni. Mondottam azt, hogy a Kassai Kormányprogram a magyarság részéről nagy megdöbbenést keltett — különösen Pozsonyban. Szalatnai Rezső az ekkor már Pozsonyban tartózkodó, magyarbarátként ismert Laco Novomenskyt kereste föl a Carlton Szállóban. Bizonyos értelemben magyarázatot kért a Kassai Kormányprogramot illetően. Laco Novomensky kicsit illuminált állapotban volt, és azt mondta Szalatnai Rezsőnek: „Nektek végetek van. Eljött a szlávok uralma. Én részt vettem a moszkvai tárgyalásokon. A moszkvai tárgyalások után Sztálin vacsorát adott a csehszlovák kormánydelegáció tiszteletére, és a vacsora után azt mondta, hogy most egy kis meglepetéssel fogok szolgálni. 'Tessék átfáradni a vetítőterembe.' Ott levetítették Budapest ostromát eredeti dokumentumok felhasználásával - mondta Novomensky Szalatnainak -. A könnyeimet alig tudtam visszatartani, láttam szülővárosom pusztulását. A vetítés után Sztálin azt mondta: 'Ugye jól elbántunk ősi ellenségeinkkel? Elég ez maguknak?'” Az 1946-os évben mondta el ezt nekem Szalatnai Rezső. Akkor tán kételkedtem az eset hitelességében, de Gustav Husák Tanúságtétel című könyvében igazolja Novomensky szavait. A 249. oldalon ezt a jelenetet a következőképpen írta meg: „A tárgyalások befejeztével Sztálin ünnepélyes vacsorát adott a Kreml György-termében. Akkor már Beneš is Moszkvában volt. A vacsoránál Sztálin egyik oldalán Beneš, a másikon Šrobár ült. Sztálin egész este Šrobárral szórakozott, tetszett neki ez az előkelőnek látszó öreg, aki vidám, dohányzik és annyit tud inni, mint maga Sztálin. Sztálin megcsodálta a nyolevnan éves Šrobár vitalitását. A vacsora után moziba invitált bennünket. Šrobárt karonfogta, vezette s maga mellé ültette. Dokumentumok alapján vetítették le Budapest bevételét. Šrobár a vacsora alatt állandóan szidta a magyarokat. A fimvetítés után mosolyogva kérdezte tőle Sztálin: Jól szétvertük Budapestet? Elég ez maguknak? Vagy kell még valami?” Husák akkor a kormánydelegáció tagja volt. Természetesen a magyar fordításban ez a rész nem szerepel.

A Kassai Kormányprogramban a magyar nemzetiséget tulajdonképpen két fejezet érintette, a 8., amely megfosztotta a magyar nemzetiséget állampolgársági jogaiktól, és csak azokkal tett kivételt, akik aktívan harcoltak a Csehszlovák Köztársaság újjáalakításáért. A másik a 15. fejezet, amely kimondta azt, hogy a városokban minden német és magyar iskolát bezárnak, megszüntetnek, és ami a többi német iskolát illeti, azt a német kérdés végleges rendezéséig ugyancsak bezárják. A Kassai Kormányprogram 15. fejezetében a magyar általános iskolákról nem volt szó. Ez többé-kevésbé fedte az 1944. szeptember 6-án hozott Szlovák Nemzeti Tanács 6-os számú rendeletét. Zárójelben mondom, hogy szeptember 6-án, tehát a felkelés kitörése után 6-7 nappal, amikor 3000 magyar harcolt a partizánok oldalán, ez a 6. számú Szlovák Nemzeti Tanácsi rendelet kimondta, hogy minden német és magyar középiskolát megszüntetnek, azokat az elemi iskolákat is, amelyeket 1938 novembere után alapítottak.

M. I.: De hát akkor még nem zárult le véglegesen semmi! Ennyire biztosak voltak a dolgukban?

SZ. K.: Lezárt ügy ekkor még nem volt, de az SZNT biztos volt a győzelemben, biztos volt abban, hogy minden magyar középiskolát meg fognak szüntetni. De ez a 6. számú SZNT rendelet odáig ment, hogy azt mondta, minden német és magyar istentiszteletet is megszüntetnek, amelyeket 1938 októbere után vezettek be. Érdekes az, hogy nem volt szó a magyar általános iskolák megszüntetéséről. Amikor Krammer Jenő elintézte Novomeskynél Pozsonyban azt, hogy az érsekújvári gimnáziumban még az egyes évfolyamok 1945 tavaszán tanulmányaikat befejezhessék, azzal tért haza, hogy Novomesky mintegy ígéretet tett arra, hogy minden valószínűség szerint a magyar általános iskolák szeptembertől meg fognak nyílni.

M. I.: Milyen volt a Kassai Kormányprogram fogadtatása a felvidéki magyarság részéről?

SZ. K.: Óriási felháborodást váltott ki, de a magyarságnak semmiféle szervezete nem volt a védekezéshez tekintettel arra, hogy a Szlovák Nemzeti Tanács 1944. szeptember 1-én feloszlattott minden politikai pártot, így a magyarság érdekeit képviselő Magyar Nemzeti Pártot is, melynek vezetője Esterházy János volt. Ennek ellenére megalakult Pozsonyban a volt Magyar Nemzeti Párt képviselőiből, vezetőiből és baloldali magyar újságírókból, régi sarlósokból egy úgynevezett Pozsonyi Végrehajtó Bizottság. Ez a Végrehajtó Bizottság írásban tiltakozott az ellen a Szlovák Nemzeti Tanácsnál és a szlovák kormánynál, hogy a magyarokat egy kalap alá vették a németekkel, mert hiszen az önálló Szlovák Állam alatt a magyarság antifasiszta és antihitlerista magatartást tanúsított. Ebben a tiltakozójegyzékben jelezték azt, hogy ők ezzel kapcsolatban egy emlékiratot fognak eljuttatni a Szlovák Nemzeti Tanácshoz. Közben Esterházy Jánost a szovjet szervek, minden valószínűség szerint a szlovák politikusoknak a felkérésére, letartóztatták és a Szovjetunióba deportálták. Később pedig elvitték Pozsony város vezetőjét, dr. Neumann Tibort is a Szovjetunióba. Az emlékiratot tulajdonképpen — amint az a kézírásból felismerhető — Szalatnai Rezső szerkesztette. Az eredeti kézirat az én birtokomban van. A feljegyzés úgy szól, hogy ezt az emlékiratot dr. Neumann Tibor — tehát akkor még nem tartóztatták le —, dr. Czibók János, Szalatnai Rezső és Garzuly Ferenc akarta átadni a Szlovák Nemzeti Tanácsnak, személy szerint Husáknak, aki akkor belügyi megbízott volt. Szalatnai Rezső azt mondta, hogy Husák nem volt hajlandó őket fogadni, s az emlékiratot válasza sem méltatták. Az emlékirat egyébként a magyarság magatartását vázolja a fasiszta uralom alatt, és fölajánlotta a magyarság szolgálatait az újjáépítendő Csehszlovákia javára. Aláírói a Pozsonyi Végrehajtó Bizottság tagjai voltak, név szerint Stelczer Lajos, dr. Neumann Tibor, Garzuly Ferenc, dr. Czibók János, Peéry-Limbacher Rezső, Nyárai-Nemec Miklós, Szalatnai Rezső, Mayer Imre és Lukovich József. Ezek közül Szalatnai és Peéry Rezső a sarlósok kiemelkedő képviselői voltak, Nyárai-Nemec Miklós ekkor már Emil Boleslav Lukác-csal együtt szerkesztette a Tyzden című szlovák hetilapot, és eléggé befolyásos ember volt. Később ebben az összetételben a Pozsonyi Végrehajtó Bizottság meg kellett hogy szűnjön, mert a Magyar Nemzeti Párt tagjait a szlovákok tárgyalófélként soha nem ismerték el. Ezért egy háromtagú bizottság vette át az ügyek intézését — illetve azt a szándékot, hogy intézzék az ügyeket. Ennek a vezetője volt Szalatnai Rezső, tagjai: Nyárai-Nemec Miklós és dr. Balogh Dénes Árpád, régi munkásmozgalmi ember, kommunista, ügyvéd. Ez a Végrehajtó Bizottság később egészen 1948-ig egyrészt személyes kapcsolatain révén igyekezett segíteni a bajba jutott magyarokon, főleg az elbocsátott pedagógusokon, és mindenképpen igyekezett kapcsolatot teremteni a Csehszlovákiával tárgyaló magyar kormánydelegációval. Ez sajnos nem sikerült nekik. Eleinte — mint Szalatnai arról gyakran panaszkodott — a kormánydelegációt soha nem találták abban a szállodában, ahol el voltak szállásolva, ugyanis nem óhajtották fölvenni a kapcsolatot a szlovákiai magyarság képviselőivel. Később ugyan Sebestyén Pál - a magyar kormánydelegáció vezetője - több ízben fogadta és át is vette Szalatnai Rezső memorandumait, tiltakozásait a tárgyalások menetét és eredményét illetően, de ígéretei ellenére soha nem válaszolt ezekre.

M. I.: Mi lehetett az oka annak, hogy a magyar kormánydelegáció ilyen elutasító magatartást tanúsított a Pozsonyi Végrehajtó Bizottsággal szemben?

SZ. K.: Ezzel kapcsolatban csak személyes véleményemet tudom elmondani. A Pozsonyi Végrehajtó Bizottság tagjai tisztán baloldali emberek voltak, a magyar kormánydelegáció pedig Gyöngyösivel az élen tulajdonképpen nem tartoztak a baloldalhoz. Sebestyén Pál például régi magyar diplomata volt és nem is ismerte pontosan a dolgokat, az állását is féltette.

M. I.: Ön ebben az időben még Érsekújvárott volt vagy már Pozsonyban?

SZ. K.: 1946-ban már Pozsonyban voltam, azt lehet mondani, napi személyi kapcsolatban Szalatnai Rezsővel és Balogh Dénes Árpáddal.

M. I.: Milyen formában és mikor kezdődött el a Kassai Programban deklaráltak végrehajtása a magyarokkal szemben?

SZ. K.: A Kassai Program kihirdetése után még egy hónapig csend uralkodott. A magyarság tényleges üldözése akkor kezdődött, amikor Beneš 1945. május 3-án elmondta a pozsonyi színház erkélyéről nagy proklamációját, a Kassai Program magyarázatát. Szalatinai Rezső szerint ugyanaz a tömeg üvöltött és tapsolt Benešnek, amelyik 1945 márciusában József napkor még Tisot éltette. Beneš kijelentette, hogy nem hajlandó a magyarokkal egy fedél alatt élni. Ekkor kezdődött meg egész Szlovákiában a magyarok kálváriája. Az üldözés úgy kezdődött, hogy legtöbb helyen megtiltották a magyar beszédet, sok helyen megverték azokat, akik magyarul beszéltek, és a magyar értelmiség nagy részét internálták. Májustól kezdve egymás után jelentek meg azok a rendeletek, amelyek megfosztották jogaiktól a magyarságot. A legnagyobb magyarüldözésre Pozsonyban került sor. 1945 májusában Beneš beszédének elhangzása után megkezdődött és két hétig tartott a pozsonyi magyarságnak a teljes likvidálása. A pozsonyi magyarok lakásait, házeit katonaság vette körül. A magyar családok fél órát kaptak arra, hogy összesomagoljanak. Az első időkben azt is megengedték, hogy biciklit használjanak, később már ezt is megtiltották, és mindenki azt vihetett magával, amit a két keze elbírt. A ház kapujában csoportosították őket, és egyenesen a Lazaret és a Kórház utcai új rendőrségi épületek udvarára hajtották őket, ahol már kattogtak az írógépek, és az előre elkészített, stencilezett végzésekre, véghatározatokra már csak a neveket kellett beírni, hogy XY-t Pozsonyból kitiltják, Pozsony városát el kell hagynia és ki kell költöznie Ligetfalura. Ez az akció körülbelül két hétig tartott. Nagyon sok magyar menekült csallóközi rokonaihoz, de a zömét mégiscsak áthajtották katonai felügyelet mellett Ligetfalura, és mindenki ott helyezkedett el, ahol éppen helyet talált.

M. I.: Nem volt megszervezve, hogy melyik családnak hová kell mennie?

SZ. K.: Egyáltalán nem. Mindenki ott helyezkedett el, ahol tudott. Ligetfalu annakidején Németországhoz tartozott Engerau néven. A németek közül sokan elmenekültek, így voltak üres házak. De a magyaroknak csak olyan házakban volt szabad elhelyezkedniük, amelyek 1918 előtt épültek. Ezt a végzés ki is mondta. Persze nagyon sok magyar nem maradt Ligetfalun, hanem másnap vagy következő héten átlépte a magyar határt növelve ezzel a Magyarországra menekültek táborát. Akkor még nyugodtan át lehetett járni a határon.

M. I.: Hány embert érintett ez a deportálás Pozsonyban?

SZ. K.: Ezt nem lehetett megállapítani soha. Egy adatom van erre vonatkozólag. Amikor 1947 január első napjaiban Budapesten a csehszlovák-magyar delegáció a sérelmi anyagot tárgyalta, egy táviratot kaptunk a külügyminisztertől, amelyben megkérdezte, hogy hány ízben interveniált a pozsonyi magyar meghatalmazott magyar ügyben és hány ízben eredményesen. Dr. Wágner Ferenc, az akkori magyar meghatalmazott — akkor még nem volt diplomáciai kapcsolat a két állam között — azt táviratozta, hogy 30 000 ügyben interveniált. Ezek közül 27 000 eredményes volt. És amikor megkérdeztem tőle, hogy mi volt ez a 27 000, azt mondta, hogy az ő intervenciójára oszlatták föl a ligetfalusi magyar internálótábort.

M. I.: Eszerint tehát internálótábor volt Ligetfalun?

SZ. K.: Internálótábor nem volt. Ligetfalura áthajtották őket. De ő így jelentette. Persze ez megdöbbentette a magyar delegációt. Lehetetlen körülmények közé kerültek a pozsonyi magyarok Ligetfalun. Igaz, hogy munkára is beosztották őket, és volt egy népkonyha, ahol ebédet is osztottak. El lehet képzelni, hogy milyen leveseket kaptak... Az egészségügyi ellátás szinte megszervezetlen volt. Volt egy vöröskeresztes orvos, akinek a nevét érdemes megemlíteni, dr. Niepel, aki később ott is hagyta a tábort, mert nem tudott megbirkózni a feladattal. És addig, amíg a szlovák hatóságok csak kitelepítésről beszéltek, és ezt a szót, hogy 'deportálás' nem használták, dr. Niepel a maga bizalmas jelentésében, „Jelentés a ligetfalusi táborban lévő deportált

németek és magyarok egészségügyi ellátásáról”, a szlovák vöröskeresztnek a következő beszámolót küldte: „Működésem nem talált megértésre a Nemzetbiztonsági Szolgálat illetékes döntő tényezőinél, mi ott az ő mulasztásaitak foltoztuk, mivel az ő hibájuk volt, hogy Ligetfalun a deportáltak a legszükségesebbekkel sem voltak ellátva. Hiányosan voltak öltözve, gyengén élmezve, ami megmutatkozott a kisgyermekeknél: közülük sokan éhhalálra vannak ítélve.” A levelet így fejezi be: „Működésem befejeztével kívánok összes munkatársamnak sok sikert és Isten áldását további munkájukra. A Vöröskereszt gondolatának pedig kívánom, hogy mielőbb győzedelmeskedjen az emberi gonoszság felett, amely a fasizmus és a háború szörnyű örökségként maradt reánk.”

A magyarok deportálásával kapcsolatban szeretnék megemlékezni Janics Kálmánról, aki ismert könyvében (Hontalanság évei) tulajdonképpen bizonyos mértékben meghazudtolta azt a magatartást, amit a magyarság tömege az önálló Szlovák Államban képviselt, amelynek — azt lehet mondani — örök, maradandó emléket állított Fábry Zoltán A vádolt megszólal-ban. Janics Kálmán így nyilatkozott: „A Pozsony-környéki gyűjtőtáborok annyiban tekinthetők törvényeseknek, hogy részben a háborús bűnökkel gyanúsítottakat tartották fogva, részben pedig a kitoloncolás elvének törvényessége értelmében jártak el.” Persze jogilag értelmezhetetlen mondat az, hogy a kitoloncolás elvének érvényessége értelmében jártak el. Itt Janics abban téved, hogy kitoloncolni törvényesen csak azokat lehet, akik magatartásukkal ehhez hozzájárultak, és nem odavaló illetőségűek. Hát egy pozsonyi illetőségű embert le lehet csukni, börtönbe lehet zárni, de kitoloncolni... Lehet internálni, de kitoloncolni nem. De tévedett Janics Kálmán abban is, hogy a végzésben nem a kitoloncolási rendeletre hivatkoztak, hanem a honvédelmi törvényre, amelyet 1936-ban hoztak, és a Szlovák Államban 1939-ben erősítettek meg, egészítették ki. Ez a honvédelmi törvény mindenütt előírja, hogy ha a hadművelet érdeke megkívánja, akkor a megbízhatatlan elemeket erről a területről el kell távolítani. Ennek a honvédelmi törvénynek az értelmében lakoltatták ki, deportálták a pozsonyi magyarokat. De törvényesség itt sem állhatott fenn. Egyrészt a magyarság tömege a Szlovák Államban végig demokratikus, antifasiszta magatartást tanúsított, tehát megbízhatatlannak egyáltalában nem volt mondható, másodszor: már akkor Berlinben voltak a szovjet csapatok, amikor a pozsonyi magyarság deportálása megkezdődött.

M. I.: Károly bácsi kéziratban lévő tanulmányában Pozsony-környéki gyűjtőtáborokról is szó volt.

SZ. K.: Nemcsak Pozsony-Ligetfalun volt tábor, hanem Patrongyárban és Bazinban is. A Patrongyárban úgy kétszázan lehettek, kizárólag férfiak. Oda családokat nem deportáltak. Ezeket Ligetfalura vitték.

Meg kell említenem még a pozsonyi deportálással kapcsolatban egy személyes emléket is: birtokomban van édesapám deportálási végzése Ligetfalura. Az indok az — és minden végzésnek az indoka az volt, hogy magyarul: „Nem kétséges, hogy ön magyar nemzetiségű, tehát Pozsonyban való tartózkodása államérdekből nem kívánatos.” Ez volt a formula. Lehet látni, hogy ez egy stencilezett papír. Rajta van az, hogy csak 1918 előtti házakat lehet elfoglalni, és azt nem lehet elhagyni. Édesapámnak kivételesen szerencséje volt. Ő szabó lévén április hónapban természetesen nagyon sok szovjet katonának dolgozott. Szabóra mindig szükség van. S amikor a szovjet katonák májusban keresték édesapámat, és megtudták azt, hogy mit csináltak vele, rögtön utána mentek Ligetfalura és visszahozták. De csak őt.

De magyarodjunk vissza a magyarok üldözésének történetéhez. Egymás után jelentek meg a rendeletek, amelyek a magyarságot megfosztották jogaiktól. Fontos rendelet volt az 1945. május 19-én megjelent 5. számú elnöki dekrétum, azt követően az 50. SZNT rendelet, amely minden magyar vagyona nemzeti gondnokot rendelt ki. Érdekes megemlíteni: ami a törvényhozást és a végrehajtó hatalmat illeti, kettősség állt fenn ebben az időben a Csehszlovák Köztársaságban. Szlovák területen volt a

Szlovák Nemzeti Felkelés alkotta Szlovák Nemzeti Tanács, (Slovenská národná rada), amely a végrehajtó és a törvényhozó hatalmat gyakorolta — ilyen Cseh- és Morvaország területén nem volt, és ezért Cseh- és Morvaország területén Beneš elnöki dekrétumokkal igazgatta azt az országrészt. Azért a felsorolt rendeletek vagy úgy szóltak, hogy elnöki dekrétumok vagy a Szlovák Nemzeti Tanácsi rendeletek. Az elsők között volt az, amelyik a magyarok vagyonára nemzeti gondnokot rendelt ki. Észak-Szlovákiából a vállalkozó szellemű emberek lejöttek a déli területekre, megnézték a jobb üzleteket, a nagyobb műhelyeket, bementek a járási nemzeti tanácshoz, és kérték ezeknek az üzleteknek, üzemeknek, főleg vendéglőknek a kiutalását — amit többekévé meg is kaptak. Legtöbb nemzeti gondnok nagyon rosszul sáfárkodott a magyar vagyonnal. Elherdálta. És eléggé kegyetlenek voltak — mert legtöbb esetben a régi tulajdonost eltávolították nemcsak az üzemből, de a lakásából is. Azok jártak jól, ahol a nemzeti gondnok egy aktív szlovák tisztviselő volt, aki megelégedett azzal, hogy a magyar vezeteti továbbra is a dolgokat, és ő csak minden hónapban megjelenik azért a bizonyos járandóságért. Ezek a rendeletek a potsdami konferencia előtti rendeletek voltak. Ne felejtjük el, hogy a Kassai Kormányprogram még csak program volt. Azt még törvényben, rendeletekben nem fogalmazták meg. De akkor, amikor a potsdami konferencia zárójegyzékét aláírták, amikor tudomásukra jutott a csehszlovákoknak, hogy a szövetséges hatalmak nem járultak hozzá a magyarság egyoldalú kitelepítéséhez, azon nyomban Beneš kiadja a 33. számú elnöki rendeletét, amely most már, mint elnöki rendelet törvényes formában fosztja meg a magyarokat állampolgársági jogaiktól. S ezután egymás után jelennek meg azok a rendeletek, amelyek konkrét üldözési formákat fogalmaztak meg. Ilyen például a 99-es Szlovák Nemzeti Tanácsi rendelet, amely augusztus 23-án kelt, mely minden magyar nemzetiségű közalkalmazottat minden végkielégítés nélkül azonnali hatállyal elbocsát. Ez a rendelet megfosztotta a nyugdíjuktól is azokat az embereket, akik a 33-as elnöki dekrétum értelmében az állampolgárságukat elvesztették. Most minden rendelet majd ebből indul ki: állampolgársági jogaikat elveszítették, tehát... Ilyen volt például a 71-es, szeptember 19-én kiadott elnöki rendelet, amely kötelező munkaszolgálatot írt elő azok részére, akik állampolgárságukat elveszítették. Akkor, amikor a magyar családokat majd Csehországba fogják deportálni, tulajdonképpen ezt az elnöki rendeletet hajtják végre — annak ellenére, hogy a végzésben a 88-as elnöki rendelet szerepelt, az általános munkakötelezettségről. Ezzel azt akarták dokumentálni, hogy nemcsak a magyarokra, hanem a szlovákokra is vonatkozik a 88. számú rendelet — annak ellenére, hogy szlovák családokat nem deportáltak Csehországba. De tulajdonképpen a 71-es elnöki dekrétumot hajtották végre, amely szerint munkaszolgálatra volt kötelezhető az, aki elveszítette csehszlovák állampolgárságát.

Itt kell még megemlíteni a 104-es SZNT rendeletet, amelyet augusztus 23-án hoztak, és amely kimondja azt, hogy a magyar nemzetiségűek mezőgazdasági ingatlanát el kell vagy el lehet kobozni. Persze ennek végrehajtása lassan ment. A végrehajtás ebben az esetben is úgy kezdődött, hogy északról vállalkozó szellemű emberek lejöttek a Csallóközbe, és az ottani falvakban borzasztó garázdálkodást rendeztek. Kinézték a szép paraszti portákat, elmentek a helyi megbízotthoz, aki pedig azt mondotta: itt van. A magyar családot kihajtották az utcára, legtöbb helyen még az ágyneműt is ott kellett hagyniuk. Hogy hová tudtak menni? Faluhely volt, ahol mindenkinek sok a rokona, hát valahogy összezsúfolódtak.

M. I.: Ók nem kényszerültek arra, hogy elhagyják a falut?

SZ. K.: A 104-es rendelet értelmében nem kényszerültek arra. De tekintettel arra, hogy a potsdami konferencia utasította a két kormányt, hogy tárgyaljanak a kölcsönös lakosságcseréről, a csehszlovákok mindent elkövettek annak érdekében, hogy a magyarság életét megnehezítsék. Folytatták tehát a magyarüldözést annak érdekében, hogy a magyar kormányt rákényszerítsék arra, hogy mielőbb megkezdje a tárgyalásokat a lakosságcsere és az egész szlovákiai magyarság ügyében, és ezzel minél kedvezőbb eredményeket érhesse el.

M. I.: Vannak személyes emlékei a magyarüldözésről?

SZ. K.: Vannak bizony! Sajnos nagyon is sok! Érsekújváron magam is átéltem a 71-es elnöki dekrétum kegyetlenségét — bár én nem voltam deportálva. Körülbelül 300 — főleg értelmiségi — férfit összefogdosztak. A közalkalmazottakat, a pedagógusokat elbocsátották, és az iskolák sem nyíltak meg annak ellenére, hogy ezt Laco Novomesky valószínűnek tartotta — tehát volt miből válogatni. Ezeket összehozták az érsekújvári internáló-„táborba” — bár ez nem volt igazi tábor, mert a cél érdekében egy iskolaépületet vettek igénybe, aminek nagy udvara volt. Ide zsúfolták azt a közel háromszáz embert, akiket másnap reggel katonai fedezet mellett kivitték az érsekújvári állomásra, fölraktak a vonatra, és irány Csehország. Hogy hány férfit deportáltak összesen Csehországba, arra vonatkozólag egy dokumentum áll rendelkezésünkre. Andrej Duracka, a Szlovák Telepítési Hivatal elnökhelyettese a Cas-nak 1945. november 15-én a következő interjút adta: „12 000 magyart deportáltunk, szállítottunk el Cseh- és Morvaországba.” Továbbá azt írja, hogy további transzportok előkészítése is folyik. Duracka a magyar férfiak deportálását a következőképpen indokolta: „12 000 magyart szállítottunk el Cseh- és Morvaországba. Kormányunk programjában világosan kijelentette, hogy a felszabadított Csehszlovák Köztársaságból nemzeti államot kíván kialakítani, melyből ki kell zárni minden, részünkre nem kívánt elemeket, amelyek a múltban köztársaságunk pusztulását okozták. Ezeket a törekvéseket konkretizálják az elnöki dekrétumok, melyek végrehajtására tevékeny segítséget ígértek szövetségeseink, főleg a Szovjetunió.” Továbbá így folytatta: „Erre a lépésre csak azután szánta rá magát a Szlovák Telepítési Hivatal, miután az illetékes magyar tényezőkkel megállapodni igyekezett a csehszlovákiai magyaroknak hazájukba való elszállításában, mivel az itteni magyarok a köztársasági elnöki dekrétum értelmében elveszítették csehszlovák állampolgárságukat, így a mi hatáskörünkbe tartozik, hogy hová telepítjük őket. Később a munkakötelezettségről szóló elnöki dekrétum is rájuk vonatkozik.” Nem én mondtam, Duracka mondta... Ez a folyamat szeptemberben kezdődött, és októberben fejeződött be. Az akcióból számottevő haszna a csehszlovákoknak nem származott, mert nagyon sokan visszaszöktek.

M. I.: Ezeket nem sújtották szankciókkal?

SZ. K.: Nem volt különösebb szervezett adminisztráció akkor még. De nézzük tovább a magyarellenes intézkedéseket! Október 25-én hozták a 108-as elnöki rendeletet, amely kiterjesztette a 104-es rendeletet, amely csak a mezőgazdasági vagyona vonatkozott. A 108-as azonban már minden magyar vagyont elkobzott. November 12-én pedig meghozták azt a belügyi megbízotti hivatali rendeletet, a 297. számút, amely kimondotta, hogy megbízhatósági igazolást — ami akkor az életnek alfája és omegája volt — csak azok kaphatnak, akik a 33-as elnöki dekrétum értelmében nem vesztették el csehszlovák állampolgárságukat. De még így is voltak kivételek. Ilyen volt például Roth Károly Dénesnek az esete. Roth Mór Rozsnyó város polgármestere volt az első Csehszlovák Köztársaság idején. Ő a kommunista pártnak volt a tagja, ugyanis Rozsnyó városban a választásokat 1935-ig a kommunista párt nyerte meg. Fia, Roth Károly Dénes a kommunista ifjúsági mozgalomban vett részt, több ízben fogdába is került, tehát igaz kommunista volt — de igaz ember is, mint azt később tapasztaltam. Zsidó ember volt, és nem tudott szlovácul. Megjárta a hitleri táborokat, és elég betegesen került haza. (Apja táborban pusztult el.) Természetesen 1945-ben kapott megbízhatósági igazolványt. De ezt később visszavonták azon a címen, hogy magyar nemzetiségű! Tehát a 33-as elnöki dekrétumot sem tartották be!

I lát ezek után kényszerült a magyar kormány tárgyalásokra. A tárgyalások 1945. december 3-tól 6-ig folytak Prágában, illetve 1946. február 6-tól 10-ig, és ez a magyar-csehszlovák lakosságcsere egyezmény megkötésébe torkollott, amelyet Budapesten 1946. február 27-én írtak alá. Ezzel kapcsolatban sok mindent el kell mondanom — különösen abból a szempontból, hogy ezt a lakosságcsere egyezményt hogyan tudtuk végrehajtani, illetve milyen hiányosságai voltak, amelyek aztán a végrehajtást nehezítették. Az egyezmény megszövegezése nélkülözöte a szakértői jogászi munkát.

A magyar parlamentben, amikor tárgyalták, volt olyan képviselő, aki azt mondta, hogy dr. Sebestyén Pálra még egy ház adás-vételi szerződést sem szabad bízni, nem pedig egy ilyen fontos szerződésnek a megszövegezését. Persze itt megint vissza kell utalni arra, hogy a Pozsonyi Végrehajtó Bizottság, Szalatnaiék állandóan keresték a kapcsolatot Gyöngyösivel, Sebestyénnel, Vajlok Sándorral, de a kapcsolatot az utóbbiak hibájából sohasem sikerült fölvenni. Az első ilyen szövegezési hiányosság az V. cikk volt, amely kimondta, hogy a Csehszlovák Köztársaság van felhatalmazva arra, hogy kijelölje azokat a lakosokat (magyarokat), akiket át akar telepíteni a Magyarországon áttelepítésre jelentkező szlovákokkal szemben. Itt gondolni kellett volna a szövegezőknek arra, hogy akkoriban még a magyar családoknak jórésze három generációból állt: nagyszülők, szülők és a gyerekek. A csehszlovákoknak meg volt annyi ravaszságuk, hogy áttelepítésre csak azokat jelölték ki, akiknek a nevén az ingatlanvagyon szerepelt. S miután az Egyezmény VII. cikke alapján az ingatlanvagyon átment a csehszlovák állam tulajdonába, a többi családtag, leltélgyen az a szülő, leltélgyen a fiatal házaspár, egyszerűen fedél nélkül maradtak. Ezek kénytelenek voltak a Dunán át vagy más illegális módon követni a hozzátartozókat. Ezen később én úgy segítettem, hogy arra utasítottam a körzeti biztosaimat, hogy az ilyen helyzetű családoknál vegyenek föl jegyzőkönyvet, s ezeket csak együtt szabad áttelepíteni. Megállapodtam a Szlovák Telepítési Hivatal osztályvezetőjével, dr. Gašparikkal, hogy ezek az Egyezmény V. cikkében és általában az Egyezményben biztosított minden joggal települhetnek át. Ebbe ő belement, de abba már nem, hogy ezek az emberek a cserekvótába is számítsanak bele. Minden ebben az ügyben készített írás úgy szólt, hogy „mimo kvóty”, tehát „kvótán kívül”. Ez ellen nem tudtam mit tenni. Így aztán soha nem tudtuk meg valójában azt, hogy hány ember települt át Magyarországra, mert nem biztos, hogy mindenki jelentkezett a körzeti biztosnál az illegálisan átmenekülők közül. Annyira súlyos volt ez a kérdés, hogy megkértem Bólya Lajost, aki akkoriban a Magyar-Csehszlovák Vegyesbizottság magyar tagozatának elnöke volt, hogy ezt tárgyalja meg a cseh féllel, és hozzanak véghatározatot erre vonatkozóan. Ez azonban nem sikerült. Sőt 1947 karácsony másnapján, amikor Bólya fölkeresett minket pozsonyi lakásunkon — azért mondom többes számban, mert többen laktunk abban a villában —, azt mondta: „Károly, te a fejeddel játszol!” Ugyanis megállapították, hogy az áttelepítetteknek majdnem a 30%-a eredetileg nem volt kijelölve. Nem akarom magamat Luther Mártonhoz hasonlítani, de utána mondom: másként nem tehettem.

A VI. cikk világos volt de ebből keletkezett mégis a legnagyobb zavar és a legnagyobb tragédia is. Ez kimondta azt ugyanis, hogy minden ingóságát magával hozhatja az áttelepülő. Hogy mi az „ingóság”, arra vonatkozólag jogszabályt nem kellett hozni, mert azt már a római jog is meghatározta, s azóta sem változott.

Érdekes volt a VII. cikk, amely kimondta, hogy az áttelepülő ingatlanvagyonra átszáll arra az államra, amelyet elhagyott, és a lakosságcsere befejezése után a különbözetet az államok egymásnak megtérítik. Ebben az esetben jogi szempontból nagyon érdekes kérdés merült fel. Az természetes, hogy ezt a két állam számolja el, mert más módja nincsen, hiszen százezer emberrel külön-külön nem lehet leülni tárgyalni. A kérdés az volt, hogy az otthagyt ingatlanvagyon értéke kit illet meg: a magyar államot vagy az áttelepülőt? Jogi szempontból nem vitás az, hogy az áttelepülőt illeti meg. Más kérdés, hogy ha itt Magyarországon az állam részéről juttatásban részesült, akkor csak a különbözet illeti meg az áttelepülőt. Azonban a szervezeten áttelepülők körülbelül 140 000 kat. holdat hagytak Csehszlovákiában, ezzel szemben a szlovákok csak 15 000 kat. holdat, így tetemes aktívum képződött a magyar áttelepülők részére. A rendelkezés úgy szólt, hogy az 1938-as árakon kell ezeket értékelni. Akkor pedig 1 kat. hold 10 000 csehszlovák koronát ért, ez 2000 pengő volt magyar pénzben.

A VIII. cikk volt a legszerencsétlenebbül megfogalmazva. Szórol-szóra idézem: „Az V. cikk első bekezdésében meghatározott számon felül Csehszlovákiából Magyarországra áttelepíthetők olyan Csehszlovákiában állandó lakhellyel bíró magyar nemzetiségű személyek is, akik a Szlovák Nemzeti Tanácsnak 1945. évi május hó 15-én 33. szám alatt kihirdetett rendelete 1-4.§-aiban megjelölt bűncselekményeket követték el. Ugyanez vonatkozik azokra a személyekre is, akik ugyanennek a rendelkezésnek 5.§-ában megjelölt bűncselekményeket követték el, azzal, hogy ez utóbbiak száma nem haladhatja meg az ezret. Azok a személyek, akik az idézett rendelet 1-4.§-ainak hatálya alá esnek — tehát a háborús bűnösök —, a VI. — tehát hogy az ingóságokat magukkal hozhatják — és a VII. cikkben foglalt kedvezményekben nem részesülnek” — tehát a vagyonukat nem írják össze, és kártérítést nem kapnak. Ez a paragrafus, amikor az egyezményt a magyar parlamentben tárgyalták, óriási felháborodást okozott. Padányi képviselő azt mondta, hogy ebbe a cikkbe be lehet az összes magyart sorolni. Ortutay közbevetette, hogy 40 000 ember ellen indult eljárás. Jósik Lajos ugyancsak azt mondta, hogy már eljárás indult 36 000 ember ellen. A félelemnek jogos alapja volt. A Szlovák Telepítési Hivatal utasította kirendeltségeit, hogy írják össze azokat, akiket mint háborús bűnösöket akarnak áttelepíteni. Így született meg a háborús bűnösöknek a Szlovák Telepítési Hivatal által összeállított listája, amelyet 1946. augusztus 26-án át isadtak a pozsonyi magyar meghatalmazottaknak. Ennek alapján „nagy háborús bűnösöként” (tehát az 1-4.§ alapján azok, akik semmi ingóságukat nem hozhatnak magukkal, és az ingatlanukat nem mérik föl) 73187 személyt, az 5.§ alapján 1927 személyt jelöltek ki, amit a magyar kormány természetesen semmiképpen sem volt hajlandó elfogadni. Több mint 75 ezer háborús bűnös! De volt más kellemetlen epizód is ezzel kapcsolatban. A Szlovák Igazságügyi Megbízotti Hivatal 26102/1945 számú rendeletével utasította az összes kerületi és járási népbíróságokat, népjegyviszégeket, hogy ezentúl kizárólag csak a magyar ügyekkel foglalkozzanak, a magyarokat ítélik el. „A magyar nemzetiségű vádlottak ügyeiben az ügyészek azonnal nyújtsák be a vádiratot, akár csoportosan, és ahol a tényállás azonos, ott akár sokszorosítva is. Ha a cselekmény már a feljelentésből vagy más bizonyítékokból megállapítható, a vádirat nyomozás nélkül is kiadható. Figyelmeztetem, hogy az SZNT 33/1945 számú rendeletének 3.§-a alapján — tehát nagy háborús bűnösnek, akit végeredményben még halálra is lehetett ítélni — minősíthető a megszállók tevékenységének bármilyen segítése, és a megszállók ünnepein, és bevonuló megszállók fogadásán való részvétel is.” Arra is figyelmeztet a rendelet, hogy a vagyonelkobozást minden esetben ki kell mondani. „Elvárom, hogy a népbíróság minden tiszttségviselője tegyen eleget eme nemzeti kötelességének.” Kiadtak olyan vádiratot is — sokszorosítva! —, amely pontosan meghatározza azokat a bűncselekményeket, amelyeknek alapján mindenképpen el kell ítélni a magyarokat. Ilyen volt a Magyar Nemzeti Párt tagság, ilyen volt a tüntetéseken való részvétel (többek között 1938-ban, amikor a Mindent vissza! Piros-fehér-zöld, Pozsony magyar föld! — skandalálta a tömeg). Ezeket a „borzalmas” cselekedeteket föl sorolja, amelyeknek alapján mindenképpen el kell ítélni a magyarokat. Persze el kell mondani azt is az igazság kedvéért, hogy a szlovák népbíróságok, a kerületi és járási népbíróságoknak az elnökei szakképzett jogászok voltak, akik az első Csehszlovák Köztársaságban tanultak, ahol a jogi képzés komoly volt. Így ezeknek a rendelkezéseknek, sem a Szlovák Telepítési Hivatal jegyzékeinek nem adtak helyt, és nem hajtották végre azokat.

A VIII. cikkely szövegezésében a legnagyobb hiba az volt, hogy tartalmazta: hogy azok, akiket a 33-as SZNT rendelet 1-4.§-ában megjelölt bűncselekményeket követték el. Mit jelent az, hogy elkövették? Egy jogász úgy fogalmazott volna: ilyen és ilyen paragrafus alapján ítélték el. Nem pedig elkövették. Természetesen ezt a cikket ilyen megfogalmazásban soha nem fogadta el a magyar parlament, és állandó vita tárgyát képezte. Az nem volt vitás, hogy csak ítélet alapján voltunk hajlandóak átvinni magyarokat. A magyar delegáció álláspontja az volt, hogy csak azokat fogadjuk el, akiket 1946. június 15-ig ítélték el. A csehszlovák fél soha nem volt hajlandó

beleegyezni semmiféle határidőbe. Ez a Magyar–Csehszlovák Vegyesbizottság elé került, ott sem tudtak megállapodni. Így a kormánydelegációk elé került, ahol aztán Gyöngyösi és Clementis, később Sebestyén Pál és Clementis tárgyalta hónapokon keresztül — eredménytelenül. A Pöstyéni Jegyzőkönyv 26.§-ában kölcsönösen leszögezték az eltérő csehszlovák és magyar álláspontot. Tekintettel arra, hogy egyezmény nem született ebben az ügyben, kijelentették, hogy fölkérik az ENSZ főtítkárat döntőbíró kijelölésére. Ez azonban nem történt meg soha.

M. I.: Hogy lehet mégis az, hogy az Egyezmény szövegében mégis a magyar parlament által elutasított szöveggel található a VIII. cikk?

SZ. K.: A magyar parlament ezt később elfogadta azzal a megkötéssel, hogy Gyöngyösi levélben tisztázza, hogy hány emberre gondolt a csehszlovák delegáció. Gyöngyösi azzal védekezett, hogy meghatározták, az 5.§ alapján ez nem lesz több, mint ezer ember. Az 1-4.§-t illetően megkérdezte, hogy mennyire számítanak a csehszlovákok, Clementis őt félrevezette, mert ötven-hatvan emberről beszélt. Így a magyar parlament a VIII. cikket azzal fogadta el, hogy ezt levélben tisztáznia kell Gyöngyösinek. Mindtől eltekintve a Csehszlovák–Magyar Lakosságcsere egyezmény bizonyos megnyugvást hozott. Az egyezményben ugyanis a csehszlovák állam kötelezte magát arra, hogy az elbocsátott közalkalmazottak részére létminimumot biztosít. Kötelezettséget vállalt arra, hogy fölfüggesztik a vagyoneklobzások gyakorlatát is s, hogy a menekültek az ingóságaikért visszamehetnek, azt elszállíthatják. Amennyiben nem találják, és jegyzőkönyvileg igazolni tudják, akkor a csehszlovák állam kártérítést fog fizetni ezeknek. A legfontosabb megegyezés viszont a Függelék V. cikkéhez fűződik, amely kimondta, hogy mindenki beleszámít a cserekvótába, aki az Egyezmény aláírásáig elmenekült, vagy akit áttettek. Ne felejtjük el azt, hogy a Magyar Népióléti Minisztérium 38458 menekültet tartott nyilván.

Volt egy nagyon kellemetlen kitétele az egyezménynek. Szórol-szóra idézem. A Jegyzőkönyv 4. bekezdése: „A két kormány, bár méltányolja a közös munkának ezen első eredményét, egyetértően megállapítja, hogy ennek az Egyezménynek az aláírása ellenére is a csehszlovákiai magyarság kérdése továbbra is megoldásra vár. A két kormány tehát újra kinyilatkoztatja azt az elhatározását, hogy ezt a kérdést megegyezés útján a legrovidebb időn belül megoldja. A csehszlovák küldöttség vezetője ebből a célból levelet fog intézni a magyar küldöttség vezetőjéhez, amelyben meg fogja jelölni azt a módot, ahogyan a kormány a rendezést elgondolja.

5. bekezdés: „Arra az esetre, ha megegyezés nem volna elérendő, a csehszlovák kormány fenntartja magának a jogot arra, hogy ezt a kérdést a békeértekezleten felfesse vagy más eszközökkel rendezze.”

De mondtam, hogy a lakosságcsere megkezdése után bizonyos nyugalom állott be. A népbíróóságok sem úgy működtek, ahogy a szlovák hatóságok elvárták volna. Többé-kevésbé a magyar parasztok földjeinek az elkobzása is megszűnt, bár nem teljesen, mert ha volt szlovák jelentkező, az azért megkapta a kiszemelt portát. A nemzeti gondnokságok továbbra is léteztek. Nem volt olyan magyar üzlet, vendéglő, műhely, amely ne kapott volna nemzeti gondnokot. Az egyezmény erre nem vonatkozott, mert ez tulajdonképpen nem elkobzás volt, hanem „nemzeti gondnokság”.

Az egyezmény értelmében összeült a Magyar–Csehszlovák Vegyesbizottság, amely két-két tagot delegált. Egyhangúlag kellett hozniuk határozataikat, Ez gyorsított tempóban dolgozta ki azokat a véghatározatokat, amelyek tulajdonképpen a lakosságcsere gyakorlati lebonyolítását jelentették. 1946. augusztus 1-jével fölláították a pozsonyi Meghatalmazott Hivatalt, amely konzuli jogvédelmet kapott az áttelepítendő magyarok az érdekvédelmének képviselőit. A lakosságcsere azáltal, hogy a csehszlovák fél különböző kötelezettségeket vállalt a magyarsággal szemben, tulajdonképpen érintette a mind hatszázezer felvidéki magyart.

Minden rendben ment mindaddig, amíg 1946. július 22-én a csehszlovákok meg nem hozták a 16. számú véghatározatot, amely ellenkezett az egyezményvel. Az egyezmény VI. cikke kimondotta ugyanis, hogy az áttelepülő minden ingóságát magával hozhatja. A 16. számú véghatározat viszont

— nyilvánvalóan azért, hogy meggyorsítsa a lakosságcsere lebonyolítását — az ingóságokat három kategóriába sorolta: 1. személyi ingóságok — amit magával hozhatott volna, 2. a kompenzációs ingóságok, pl. a gazdasági felszerelések, ezt ott kellett volna hagyni, s majd azután a csehszlovák állam kifizeti; 3. volt tulajdonképpen a termények. A terményforgalom annakidején határozott jogszabályok között mozgott, és így mindenki csak fejadagot tarthatott meg, a többit be kellett szolgáltatni. Az áttelepülők enek értelmében csak a fejadagot tarthatták volna meg, és hozhatták volna magukkal. Egy disznót vagy egy tehenet is ott kellett volna hagyni.

M. I.: Voltak-e próbálkozások magyar részről a 16. számú véghatározat módosítása érdekében?

SZ. K.: Állandó próbálkozás volt. Sőt magyar részről követelés volt: a lakosságcsere megkezdésének a feltétele a 16. számú véghatározat megsemmisítése és a visszaállítás az egyezmény VI. cikkére. A csehszlovák kormány ezt nem fogadta el, és széttelepítéssel fenyegetőzött. Tekintettel arra, hogy ebben az ügyben nem szételtet megegyezés, 1946. november 16-án Kőbölküton (a párkányi járásban), Szemeten és Gútoron (a somorjai járásban) megkezdtek a magyar családoknak Csehországba való deportálását.

M. I.: Erre hogyan reagált a magyar kormány?

SZ. K.: A magyar kormány teljes mértékben elítélte.

M. I.: Mit próbáltak tenni ellene?

SZ. K.: Ezt én nem tudom megmondani, de mindenesetre még a kommunista párt részéről is megjelentek elítélő cikkek, Révai is tiltakozott. Sőt tudtommal a megszálló csapatok budapesti képviselőit is megkereste a magyar kormány ebben az ügyben, de ezek elhárítottak minden vonatkozású beavatkozást, mivel ezt két kormány belügyének tekintették.

Közben csehszlovák részről megkezdtek az előkészületeket a párizsi béketárgyalásokra. Mégpedig azzal a céllal, hogy a párizsi béketárgyalásokon elérjék azt, hogy kétszáz ezer magyart egyoldalúan, a lakosságcsere kivül áttelepíthessenek Magyarországra. Az ő taktikájuk az volt, hogy a hatszáz ezer magyarnak a zöme nem is magyar, hanem elmagyarosodott szlovák. Ezért kiadták a reszlovakizációs rendeletet, amely lehetővé tette, hogy minden olyan magyar, aki szlováknak érzi magát, az szlováknak jelentkezhessen, és ezáltal a magyarságnak a létszámát csökkentse. Érdekes a propaganda. Azt mondja a Slovenská liga ezeknek a reszlovakizálandó magyaroknak: Válasszatok! Akartok-e egyenrangú csehszlovák állampolgárok lenni? Vagy pedig állampolgárság nélküliek? Válasszatok! Akartok-e nyugalmat, vagyonbiztonságot? Vagy pedig a bizonytalanságot, amely nemsokára el fog titeket érni. Az eredmény körülbelül 300-350 ezer reszlovakizáció volt. Ezt a párizsi béketárgyaláson bemutatta a csehszlovák kormány, mondván azt: ezek szlovákok. A lakosságcsere keretében áttelepítettünk százezer embert, marad kétszáz ezer. Ahhoz, hogy mi a nemzeti államunkat megteremtjük, ne legyen akadály ez a kétszáz ezer magyar, s a békeértkezellet kötelezze Magyarországot átvétel.

A béketárgyalásokon, tudjuk, hogy a csehszlovák kormány nem érte el a célját, nem kapta meg a felhatalmazást arra, hogy a kétszáz ezer magyart egyoldalúan áttelepíthesse. Közben a csehszlovák kormány átadta a magyar kormánynak azok névjegyzékét, akiket át akart telepíteni Magyarországra. Az V. cikk alapján kijelöltek nek a száma 106398 volt, a VIII. cikk alapján az SZNT 33-as rendelet 1-4. paragrafusára hivatkozva 73187, az 5. paragrafusra hivatkozva 1927 fő volt áttelepítésre kijelölve, Együttvéve tehát 181512 főt kívánt Magyarországra áttelepíteni. A csehszlovák állam

nem kapta meg a békeszerződésben a felhatalmazást arra, hogy a kétszáz ezer magyart egyoldalúan áttelepítse. A lakosságcsere végrehajtása pedig nem kezdődött meg, miután a magyar kormány azt a feltételt szabta, hogy a 16. számú véghatározatot semmisítsék meg. Erre föl, mint említettem, megkezdték a magyar családoknak a széttelepítését, illetve Cseh- és Morvaországba való deportálását. A magyar kormány azonban nem hátrált. Most már nemcsak azt a feltételt szabta a lakosságcsere megkezdéséhez, hogy a 16. számú véghatározatot semmisítsék meg, hanem azt is, hogy a deportálásokat szüntessék meg. Ne felejtjük el azt, hogy a magyar-csehszlovák lakosságcsere végrehajtása csehszlovák részről presztízskérdés volt. Magyarországon óriási propagandát fejtett ki a csehszlovák delegáció, amíg össze tudott hozni 80149 jelentkezőt. Ezeknek az embereknek megígérték azt, hogy gazdag magyar portákat kapnak Csehszlovákiában. A cseheknek tehát sürgős érdeke volt, hogy az ígéretüket betarthatassák, hogy a 80 ezer szlovákot áthozhassa Csehszlovákiába, és kicserélhessék a magyarokkal. Ezt a magyar kormány sajnos nem tudta kihasználni, ellenben Pozsonyban ezt mi teljes mértékben kihasználtuk a felvidéki magyarok érdekében.

1947. március 2-án a Gyöngyösi vezette delegáció Prágában megegyezett a lakosságcsere lebonyolításában, miután a csehszlovákok ígéretet tettek arra, hogy a Vegyesbizottságot arra utasítják, hogy a 16. számú véghatározat helyett új véghatározatot hozzon, és február 27-én beszüntették a magyar családoknak Csehországba való deportálását. A tárgyalás utolsó napján az a szerencsétlen ötlete támadt Gyöngyösinek — mondván, hogy már mindenben megegyeztünk —, hogy tárgyalják le a deportált magyar családok kártérítési és visszazállítási ügyét. Persze Clementis ezt mint csehszlovák belügyet elutasította, erre Gyöngyösi a tárgyalásokat megszakította, és hazajött Budapestre. Ezt a magyar kormány sem vette jó néven. Ugyhogy hamarosan Pozsonyban folytatódta a lakosságcsere lebonyolítására és megkezdésére vonatkozó tárgyalások, de ezt már nem Gyöngyösi, hanem dr. Sebestyén Pál vezette. Ő megegyezett a csehszlovákokkal abban, hogy április 8-án megkezdjük a lakosságcsere lebonyolítását, miután a Magyar-Csehszlovák Vegyesbizottság megsemmisítette a 16. számú véghatározatot. Ez meg is történt, és helyette új — 26-os számú — véghatározatot vezettek be, amely biztosította a magyaroknak, hogy minden ingóságukat magukkal vihetik.

A lakosságcsere lebonyolításának kezdete kitolódott április 12-ig. Közben naponta legalább három vagy négy olyan táviratot kaptunk Budapestről, amelyek egymásnak ellentmondtak. Kezdjük — nem kezdjük — nem lesz telepítés — nem lesz telepítés. Lesz lakosságcsere — nem lesz lakosságcsere. Tulajdonképpen sok elvi kérdésben nem született megegyezés. A Csehszlovák-Magyar Vegyesbizottság sok kérdésben nem tudott megegyezni, és ezeket átpasszolta a politikai delegációnak, amelynek tagjai a két külügyminisztériumnak a képviselői voltak.

M. I.: Mire volt joga a Vegyesbizottságnak?

SZ. K.: A Vegyesbizottságnak joga volt véghatározatot hozni, és amikor azt kihirdették, közzé tették, akkor törvényerőre emelkedett. Ezt mindkét félnek el kellett fogadnia. De voltak olyan kérdések, amiben nem tudtak megegyezni. Ilyen volt például a háborús bűnösök áttelepítésének az ügye, illetve a meghozott ítéletek határideje. Ilyen volt a vagyoni összetétel, ilyen volt a társadalmi rétegződés kérdése, amit aztán a politikai delegáció oldott meg félig-meddig. Ennek voltak komoly következményei is. Ez ugyanis kimondta azt, hogy a lakosságcsere kijelölt személyeknek tükrözniük kell a felvidéki magyarság társadalmi összetételét. Tehát 67% legyen földműves, ennyi az iparos, ennyi az értelmiségi stb. A másik a vagyoni kvóta kérdése volt. Nem volt mindegy a magyar kormánynak, hogy milyen vagyoni helyzetű magyarság kerül át. Mert ha főként teszem azt 60 holdas parasztok kerülnek át, azok ugye természetesen az elégedetlenkedők tömegét növelik. Ezért megegyeztek, hogy az áttelepített magyarok visszahagyott ingatlanvagyonára nem lehet több, mint 2,47 kat. hold/fő. Az az érdekes ebben az egészben, hogy a megállapodást tartalmazó

irat egy 28 oldalas jegyzőkönyv volt, aminek Pöstyéni Jegyzőkönyv volt a neve. Ennek alapján hajtottuk végre a lakosságcserét — ezt a dokumentumot soha senki nem tette közzé. (Nem tudom azt, ha nekem vagy Berecz Kálmánnak nem lett volna meg a pozsonyi hivatalban, akkor hol lehetne ezt most egyáltalában megtalálni.) Ennek azután a lakosságcsere végrehajtásánál komoly szerep jutott.

Említettem, hogy az utolsó napokban állandóan ellenkező táviratokat kaptunk Budapestről — de nekünk mindenképpen fel kellett készülnünk. Szerencsénk volt a szerencsétlenségben, hogy a csehszlovákiai magyar értelmiséget a csehszlovák állam elbocsátotta hivatalaiból, az ügyvédi kamarából kizárta, megfosztotta életlehetőségeitől. Nekünk körülbelül 300 fős stábot kellett föllállítanunk, főleg vagyonösszeírókat. A vagyontok vegyesbizottság írta össze, mely egy szlovák és egy magyar tagból állt. Egy hét alatt kellett kiválogatni és fölkészíteni ezeket az embereket, ami az én feladatom volt. De könnyű volt választani, mert a felvidéki magyar értelmiség legjavát tudtuk mozgósítani és megélhetésüket is biztosítani. Pozsonytól Kassáig sikerült olyan hálózatot kiépíteni, melyben komoly jogászok működtek, és ezáltal megfelelőképpen tudtuk képviselni a magyar ügyeket, érdekeket. És merem állítani, jól képviseltük, és a mi bátor fellépésünk szlovák részről nem gyűlöletet fakasztott, hanem bizonyos mértékben megbecsülést. A Vegyesbizottság elnöke, dr. Bólya Lajos és a kormánybiztos, dr. Hajdú István egyaránt a legkeményebb frontot képviselték. A lakosságcsere megkezdésétől egészen 1948 augusztusáig, a pártmegegyezésig, azt lehet mondani, a gyeplőt mi tartottuk a kezünkben. Nem volt olyan incidensünk a csehszlovák szervekkel, amely ne a mi javunkra dőlt volna el, mert kihánszáltuk azt, hogy a csehszlovákoknak érdekük volt a lakosságcsere folytatása, és féltek attól, hogy mi leállítjuk azt. Az idő nekünk dolgozott, mert azért 1951-ben, már ezeket a dolgokat nem lehetett volna csinálni.

1947. április 12-én megkezdtek a népcserét, ami zökkenőmentesen fejeződött be 1947. december 20-án azzal, hogy majd amint az idő megengedi, tavasszal folytatjuk. Hát persze voltak nehézségek, ilyen volt pl. az ú.n. úszóri incidens. A szlovák hatóságok meg akarták akadályozni, hogy több vagon szeg átmenjen Magyarországra. A magyar áttelepülők legtöbb pénzüket ugyanis áruba fektették, és ilyen formában hozták át. Az áruszállításokat — nekem utólag ez szent meggyőződése, s ebben a tekintetben Vass Zoltán, aki akkor gazdasági főtanácsadó volt, engem szóban megerősített — bizonyos mértékben felülről irányították. Nem mi, a pozsonyi Meghatalmazotti Hivatal, akik tulajdonképpen a jogvédelmet képviseltük, nekünk csak az volt a feladatunk, hogy minden ingóság átkerüljön. A csehszlovákoknak nem volt joguk arra, hogy vizsgálatot indítsanak, hogy honnan való az ingóság. Az első héten a kávé jött — zsákszáma. A budapesti presszók akkor kezdték főzni az igazi kávé. Ez akkor hihetetlenül olcsó volt Csehszlovákiában. A fenyő-fűrészáru is állandó áru volt. Volt olyan szállítmány, amit két napig is visszatartottak Ligetfalun, mert a MATEOSZ [Magyar Teherszállítók Országos Szövetsége] vezetője, egy nagyon jókedvű fickó a Csehországban beszerzett hihetetlen mennyiségű teherautó-alkatrészt berakatta a szállítmányba. (Egy szállítmány általában 80 tengely, 40 vagon volt.) S amikor ezt észrevették a csehszlovákok, követelték, hogy átvizsgálhassák. A mi álláspontunk az volt, hogy ami egyszer a vagonban van, az már magyar tulajdon. Utólag biztos vagyok abban, hogy az átszállított árukban a fele nem személyi vagyon volt, sőt még azt is föltételezem Vass Zoltánról, hogy állami pénzt juttatott át. Nagyon ügyes ember volt. És ne felejtjük el, hogy amíg az áttelepült szlovákok átlagos vagonszáma 0,47 volt, a magyar részről 5 vagon volt. Márpedig három szobabútor belefért egy vagonba.

Itt meg kell említenem azt, hogy hogyan bonyolódott le maga a lakosságcsere-akció. Először mindenki 1946. október 8-i dátummal megkapta az úgynevezett „fehér lapot”. Ezt azért hangsúlyozom, mert nagyon sok publikáció más napra és más időszakra teszi ezt. Például Dobos Lászlónak is van olyan könyve, ahol azt mondja, hogy azért nem arattak már le, mert a fehér lapot aratás előtt kapták meg. Mindenki október 8-i dátummal 1946 októberében és novemberében kapta meg a fehér lapot.

Ez nem jelentette azt, hogy áttelepítésre kerül, hanem azt, hogy áttelepítésre van kijelölve. Minden magyar család az áttelepítése előtt 20 nappal kapott egy értesítést, amelyben a magyar meghatalmazott értesíti őt és családját, hogy a va gyon összeírók ekkor és ekkor érkeznek, készítsék elő az iratokat, telekönyvi kivonatokat — amit soron kívül kellett minden telekönyvi hatóságnak kiadnia a magyarok részére. Kapott még egy harmadik értesítést is, hogy ezen és ezen a napon ezen az állomáson fogják bevagonyozni. A főfuvarozást minden esetben magyar tehergépkocsik, magyar személyzet, a MATEOSZ és a Mogürt végezték. Megmondom őszintén, hogy utólag is nagyon meghatódva emlékszem ezekre az emberekre, több százan voltak a segédszeméllyel együtt, és egyetlen bejelentés sem érkezett a pozsonyi Magyar Meghatalmazotti Hivatalba, hogy ezek a sofőrök vagy a kísérők elutalajdonítottak volna valamit. Pedig ezek nem nyolc órát dolgoztak, hanem legalább tizenhatot, és akkor még nem volt túlórapéNZ. Ezek nem voltak ugyan angyalok, de a nemzeti érzésük azt diktálta, hogy ezeket a szerencsétlen magyarokat ne károsítsák meg.

A lakosságcserevel kapcsolatban több mendemonda is akad. Például Albert Gábor írja könyvében (Emelt fővel), hogy egy szimódi család azt állította, hogy a teknő mellől vitték el őket. Ez természetesen merő koholmány. Senkit vagyonleltár felvétele nélkül nem telepítettünk át Magyarországra. Ez első rendű magyar érdek volt, mert az ott maradt és felleltározott vagyon elszámolás tárgyát képezte a pénzügyi-gazdasági tárgyalásokon. De ettől függetlenül is 1946. október 8-i keltezéssel mindenki megkapta az értesítést, hogy ki van jelölve áttelepítésre. A tényleges áttelepítést megelőzően 15 nappal értesítést kapott, hogy a vagyonát fel fogjuk leltározni, és mint említettem, közvetlenül az áttelepítés előtt arról is kapott értesítést, hogy melyik állomáson fogják berakni. Az említett esetben egy szimódi kommunista családról volt szó, akik nem tudták elhinni, hogy mint volt csehszlovák kommunista családot áttelepíthetik őket. Nem is készültek fel rá!

Voltak más hasonló esetek is. Egy békéscsabai szlovák áttelepülő állítólag 5 napja várakozott már az érsekújvári pályaudvaron, hogy elfoglalhassa az általa már előzőleg megjelölt házat, de az ott lakó Sklenár tetőfedő nem volt hajlandó kimenni, illetve áttelepülni Magyarországra. Az ügy rendezése céljából dr. Gasparikkal, a Szlovák Telepítési Hivatal osztályvezetőjével ki kellett mennünk Újvárra. Telefonáltam előre körzeti megbízottamnak, Hollósi Jánosnak és Zábrenskynak, hogy délután mind a két felet idézze be a Telepítési Hivatalba. Én kezdtem a beszédet, a magyar áttelepítendőnek. Megmagyaráztam Sklenárnak, hogy a csehszlovák államnak joga van áttelepítésre kijelölni valakit, ebbe mi nem szólhatunk bele, ebbe bele kell nyugodnunk. És ha nem akar áttelepülni, akkor nem tudom megakadályozni azt, hogy holnap csehszlovák autók ne álljanak meg, és föl ne hányjanak mindent. (Egyébként valóban voltak ilyen kísérletek, de mindig megakadályoztuk azzal, hogy az egész vonalon leállítottuk a telepítést. S ettől a szlovákok mindig megrettentek.) Erre Sklenár megszólalt, és azt mondta: Doktor úr — persze szlovákul —, tessék ezt nekem megmagyarázni szlovákul, mert én ezt nem értettem meg pontosan. Mondom, hogyhogy nem értette meg? Elmondta, hogy 1923-ban mint cseh tetőfedő telepedett le Érsekújváron. Itt megnősült, és egy szép házat épített. A felesége 1930-ban az egész családot magyar nemzetiségűnek vallotta, ami őt eddig soha nem is érdekelte. Ezért ő nem akar áttelepülni, mert hiszen cseh nemzetiségű. Ezt dr. Gašparik elkezdte lefordítani a békéscsabai szlováknak. Mire ő is megszólalt magyarul: nem tudná elmondani ezt magyarul, mert ő bizony nem érti. Erre föl Sklenár tetőfedő vörös lett, mint a pipacs, elordítja magát: To je sviňstvo, (ez disznóság). Idem (megyek), és kirohant a teremből.

Egyszer Párkányban kellett éjszakáznom az állomáson, aminek volt egy vendégszobája. Itt panaszkodott a szlovák állomásfőnök nekem, hogy ő már megbolondul. Kérem, hogy miért bolondul meg. Ezt mondja: már nem tudom, merre van Pozsony — persze Bratislavát mondott —, és nem tudom, merre van Budapest. Kérem: hogyhogy nem tudja? Azt mondja: ha Budapest felől jönnek emberek, és én

fogadom, vagy az ügyeiket akarom intézni, hát ezek nem tudnak szlovákul! Akik pedig Szlovákia felől jönnek, azoknak az ügyeit meg el tudom szlovákul intézni. Persze nem azért, mintha az áttelepülő magyarok tudtak volna szlovákul — biztosan a férjeiket és a fiaikat küldték el az ügyeket intézni, akik korábban mint cseh katonák szolgáltak.

M. I.: A magyarországi áttelepülő szlovákokat, akik ezek szerint alig tudtak szlovákul, a meggazdagodás reménye hajtotta?

SZ. K.: Nekik megvolt a joguk arra, hogy átjöhessenek, kinézhesék azt a házat, melybe majd be fognak költözni (ahogyan Sklenár tetőfedő esetében is tették).

M. I.: Tehát a lakosságcsere nem zökkenőmentesen zajlott le.

SZ. K.: 1947 folyamán a lakosságcsere lebonyolítása folyamatos volt. Ha a szlovák hatóságok be akartak avatkozni, akkor mi leállítással fenyegetőztünk. Két ízben két-két napra le is álltunk. Ennek ellenére elmondhatom azt, hogy a csehszlovák kormány, ha késve is, de a legtöbb esetben teljesítette azokat a kötelességeit, amelyeket a lakosságcsere egyezményben és annak Függelékében vállalt. Például azt is, hogy az elbocsátott közalkalmazottak részére az elvont nyugdíjak helyett létminimumot biztosít. Sajnos 1947-ben ezeknek a folyósítása még nagyon lassan haladt előre, és nagyon sok áttelepülőnek úgy kellett áttelepülnie Magyarországra, hogy ezt a létminimumot nem kapta meg. Ezt azért fontos tudni, mert majd a lakosságcsere befejezése után a „csorbatói jegyzőkönyvben” erről szó volt mint magyar magánkövetelésről. Mint már említettem a 26. számú véghatározat biztosította azt, hogy az áttelepülő minden ingóságát magával vihette, és biztosította egyben azt is, hogy a nemzeti gondnoksgot, amennyiben az áttelepülő vagyona ki volt rendelve, meg kellett szüntetni legkésőbb az áttelepülést megelőző 15 nappal. A nemzeti gondnokot el kellett számoltatni. Addig a magyar áttelepülőnek nem kell áttelepülnie Magyarországra, amíg a nemzeti gondnok megfelelően el nem számolt, illetve az okozott kárt meg nem térítette. Persze gyakorlatban ez nehezen ment, és sokan elszá. nolás nélkül — önkényesen — települtek át a kártérítés utólagos megtérítése reményében, aminek továbbvitelét a pozsonyi Magyar Meghatalmazotti Hivatal szorgalmazta, sok esetben eredményesen. A jobbik eset volt, ha az áttelepülő kitarzott, s nem volt hajlandó addig mozdulni, míg a nemzeti gondnok véle el nem számolt. Ebben az esetben a szlovák Telepítési Hivatal is segítségnyújtott, mert hisz érdeke volt, hogy a lakosságcsere minél gyorsabban és eredményesebben bonyolódjon le. A magyar portákra szüksége volt! De volt olyan eset is, amikor a szlovák Telepítési Hivatal úgy intézte a az ügyet, hogy az áttelepítendő magyart egyszerűen levette az áttelepítendő listájáról. Ilyen eset volt a dunaszerdahelyi konzervgyáros, Sági ügye. Miután a nemzeti gondnok nem volt hajlandó elszámolni, és az áttelepülés előtt visszaadni az üzemet, s mivel az ügygel a szlovák Telepítési Hivatal nem tudott megbirkózni (állítólag politikai hatalmasság volt a nemzeti gondnok), Ságit egyszerűen törölte az áttelepítendő listájáról. Hiába tiltakoztunk. Azt mondták, nekik van joguk kijelölni, s így nekik van joguk onnan törölni is. Ilyen eset volt még Vigh János érsekújvári autó- és mezőgazdasági gépjávitó üzem tulajdonosnak az esete is. F. Jy Dupka János nevű nemzeti gondnok teljesen kifosztotta az üzemet, illetve az anyagraktár tetemes részét. Pedig ennek az üzemnek nagy raktárkészlete volt, és a bombázás sem tett benne kárt. Vigh János a budapesti Mezőgazdasági Gépgyárnak volt a bizományosa, az Opel gépkocsik körzeti megbízottja. Őt is áttelepítésre jelölték, és így a nemzeti gondnoknak el kellett volna számolnia. Elszámolás helyett azonban még a megmaradt raktárkészletet is elszállította — csak a gépek maradtak meg — azzal az indokkal, hogy ő 450 000 koronát investált az üzletbe, melyet fiktív bankkölcsönnel igazolt (később kiderült, hogy hamis). A járási nemzeti tanács Dupkának mindenben a kezére játszott. Persze Vigh János, akit három napra le is csuktak, nem várta meg a végkifejletet, s elszámolás

nélkül települt át Magyarországra. Később a pozsonyi Magyar Meghatalmazotti Hivatal segítségével 350 000 korona kártérítést kapott, mely összeg a lakosságcsere B alszámlájára került, s így 1949-ben az államközi elszámolásban nyert elintézését úgy, hogy a csehszlovák állam ezzel is fizetett a magyar államnak. A tulajdonos, Vigh János ebből természetesen egy fillért sem kapott.

A másik probléma az volt, hogy a Szlovák Telepítési Hivatal az egyezménynek ellentmondó módon megkezdte a háborús bűnösök áttelepítését. Említettem, hogy a pöstyéni jegyzőkönyvben nem született megállapodás az ítélet hatályidejéét illetően. A magyar fél ragaszkodott ahhoz, hogy csak azokat hajlandó átvenni, akiket 1946. május 15-ig ítélték el, és az áttelepítést tulajdonképpen akár háborús bűnösökről van szó, akár rendes, az V. cikk alapján áttelepítendőkről, a pozsonyi Magyar Meghatalmazotti Hivatal végzi. Ennek ellenére 1947-ben a Szlovák Telepítési Hivatal egyoldalú intézkedést hozott — illetve hajtott végre. 1947. július 9-én 32, augusztus 7-én 14, augusztus 18-án 15, szeptember 2-án pedig egy személyt tétetett át a magyar határon, továbbá 20 olyan személyt, akiről a Magyar Meghatalmazotti Hivatal csak később értesült. Tehát egyoldalúan telepítettek ki, illetve tettek át embereket a magyar határon.

M. I.: Hogyan történt ez az „áttételés”?

SZ. K.: Ez úgy történt, hogy a szlovák rendőri szervek átadták ezeket a magyar rendőri szerveknek. Persze a pozsonyi Magyar Meghatalmazotti Hivatal tiltakozott az ilyen eljárás ellen. A Magyar Áttelepítési Kormánybiztosság pedig felkérte a magyar belügyminisztériumot, hogy a jövőben utasítsa a határmenti rendőri szerveit, hogy ilyen esetekben ne vegyék át az áttelepítendőket, mert az áttelepítést minden vonatkozásban a pozsonyi Meghatalmazotti Hivatal végzi. A háborús bűnösök áttelepítése 1947-ben úgy történt, hogy csak a háborús bűnösnek nyilvánított egyént telepítették, illetve adták át. A családtagjai választhattak, hogy ott maradnak, vagy áttelepülnek. Miután tiltakoztunk az ilyenfajta akciók ellen, 1947 végére a háborús bűnösök ilyen jellegű áttelepítése megszűnt, később már elő sem fordult. Kötelezte magát a csehszlovák kormány arra is, hogy a menekültek visszatérhetnek otthonaikba, ingóságikat államköltségen elszállíthatják. De ez az akció, amit a 22-es számú véghatározat biztosított, nagyon vontatottan ment. A csehszlovákok mindent elkövettek annak érdekében, hogy húzzák-halasszák ezen kötelezettségük teljesítését, úgyhogy 1947-ben nagyon kevés ember jutott vissza. Pedig tudtuk, hogy minél később kerül egy ilyen akcióra sor, annál kevésbé van remény arra, hogy az illető ingóságait megtalálja. Egy szomorú esetet is szeretnék ezzel kapcsolatban elmondani. Egy Német János nevű ember haláláról van szó, akinek a temetésén a Magyar Áttelepítési Kormánybiztosság és a pozsonyi Magyar Meghatalmazotti Hivatal is képviseltette magát. Ő egy tallósi mintagazda volt, fiatal ember, úgy harmincöt év körüli, akinek gyönyörű paraszti portáját és vagy 35-40 hold földingatlanját elkobozták, és egy Anton Placko nevű szlovák telepesnek juttatták. Németh János apósához, Pozsony-Eperjesre költözött, mely Tallós mellett van. Egy ízben, mikor visszatért Tallósra, hogy édesanyját meglátogassa, a tallósi csendőrpáncsnok felvilágosította őt arról, hogy házában lévő ingóságait, a bútorokat, ágyneműt, satöbbit magával vihetné. Azt, hogy ezt a csendőrpáncsnok miért tette, nem tudom, mert legtöbb helyen a csendőr nemhogy biztatta volna a magyart, inkább elijesztette. De lehet, hogy ez jóindulatú ember volt. Erre Németh János a sógorával, Lengyel Rélával elment Tallósra megfelelő járművel az akkor már Placko lakta házba. Amikor Placko észrevette őt, őt lövést adott le a revolverével Németh Jánosra, aki hétre rá sebesülésébe a nagyszombati kórházban belehalt. Utána nyomoztam, Placko másfél évi börtönt kapott ezért a tettéért. Nem vitték túlzásba az ítéletet.

Érdemes megemlíteni Gömöri János áttelepítését is. Ő az eperjesi evangélikus líceum utolsó magyar igazgatója volt 1918-ban. Természetesen a líceumot megszüntették, Gömöri Jánost nyugdíjazták. Később Kassán telepedett le, és mint nyugdíjas kultúrpolitikus működött, a Kazinczy Társaságnak volt az elnöke. Köztisztletben álló polgári liberális ember volt, nem volt sem jobboldali, sem baloldali. Kassán egy szép kétszintes villában lakott. A csehszlovák hatóságokkal olyan megállapodásunk volt, hogy a hetven év fölötti embereket már kizárjuk a telepítésből. Ennek ellenére Gömöri Jánost ratifikálták. A ratifikáció azt jelenti, hogy 32 szlovák családdal szemben 32 magyar családot jelölt ki a Szlovák Telepítési Hivatal áttelepítésre. Természetesen azonnal tiltakoztunk ellene, és Berecz Kálmán — aki a pozsonyi Magyar Meghatalmazotti Hivatalt vezette — mint magyar meghatalmazott elutazott Prágába, hogy fölkeresse Clementist, akit személyesen ismert, Berecz Kálmán ugyanis Sárlos, Clementis pedig davista volt, így 1938 előtt az eszmebarrikád ugyanazon az oldalon álltak. Clementis azonban nem fogadta, illetve olyan üzenetet küldött Berecz Kálmán-nak, hogy Gömöri Jánosnak, mint a magyar kultúra egyik terjesztőjének, exponált kultúrpolitikusnak távoznia kell Csehszlovákiából, és nem tűri tovább, hogy Kassán tartózkodjon. Berecz Kálmán szomorúan vette ezt tudomásul, visszajött Pozsonyba, és engem kért meg arra, hogy ne levélben értesítsük Gömöri Jánost arról, hogy át kell települnie, hanem menjek el személyesen, és a hírt személyesen közöljem. El is mentem Kassára, és Gömöri János bácsival beszélgetve tudomására adtam, hogy az intervenciónk eredménytelen volt, át kell települnie. Érdekes, hogy ez a hetvenhét éves ember csak ennyit mondott: „Ez a Jóisten akarata, megyek.”

1947. december 20-án tehát befejeztük a lakosságcsere-t. Az utolsó telepítési tárgyalás alkalmával, ami december közepén volt, olyan határozatot hoztunk, hogy kiértékeljük az 1947-es esztendő-t, főleg abból a szempontból, hogy mennyire tudtuk közösen betartani a pöstyéni jegyzőkönyv határozatait. Különösen a vagyoni kvóta és a Magyar-Csehszlovák Vegyesbizottság-i véghatározatokat tekintetében. A két statisztikai hivatal vezetőit, magyar részről dr. Vermes Gedcont, szlovák részről dr. Igót bízták meg ezzel a feladattal. Itt említem meg, hogy majdnem minden hónapban a telepítési hivatalok közösen tárgyalásokat folytattak, ahol az aktuális problémákat beszélték meg, és főleg a következő hónap szállítási terveit tárgyalták és hagyták jóvá. Ezekben a tárgyalásokon a Magyar Áttelepítési Kormánybizottság, a pozsonyi Meghatalmazotti Hivatal, szlovák részről a budapesti Presidlováci Komisia és a pozsonyi Szlovák Telepítési Hivatal képviselői vettek részt. Általában magyar részről az Áttelepítési Kormánybizottság delegálta, szlovák részről pedig a Presidlováci Komisia delegálta elnökölt, de ez nem volt szabály.

M. I.: Milyen hangnemben folytak a tárgyalások?

SZ. K.: A tárgyalásokon udvarias volt a hangnem. Érdekes volt, hogy a magyar delegáció természetesen magyarul beszélt, a szlovák delegáció szlovákul beszélt, de általában tolmácsra nem volt szükség, mert egy-két tagon kívül mind a két nyelvet tudták. Ettől függetlenül a jegyzőkönyvek mind szlovák, mind magyar nyelven is elkészültek.

Elérkeztünk 1948 februárjához. Február közepén újabb telepítési tárgyalás volt Pozsonyban, amelyen tárgyaláson elhatároztuk azt, hogy március elsejével folytatjuk a lakosságcsere-t, és beszámoltattuk a két statisztikai hivatal vezetőjét arról, hogy milyen eredményre jutottak. A közös eredmény az volt, hogy a pöstyéni jegyzőkönyvnek a vagyoni kvótára vonatkozó határozatát, hogy „a magyarok által birtokolt földek összterjedelme helyenként a 2,37 kat. holdat ne haladja meg”, a csehszlovák fél nem tartotta be, és az 1947-es népcseré az bizonyította, hogy ez az érték 3,5 kat. hold fölött van. A csehszlovák fél jegyzőkönyvileg kötelezte magát, hogy ezt a vagyoni kvótadifferenciát ki fogja egyenlíteni úgy, hogy 1948-ban már csak szegényebb magyar családokat fog a transzportokba beosztani. De természetesen ezt a csehszlovák fél nem tartotta be. De nem is tudta betartani, mert az áttelepülő szlovákoknak szép portákat ígértek. Ezeket a portákat sokan már ki is szemelték maguknak. Ezekhez a

portákhöz általában 20-25 hold tartozott. Node 1948. március 1-jén újrakezdődő lakosságcsere során a vagyoni kvótán kívül egy, még ennél is nagyobb probléma merült föl. Ez a paritás kérdése volt. 1948 tavaszán Magyarországon a gazdasági helyzet már annyira konzolidálódott, hogy nagyon sok szlovák család vonta vissza áttelepülési szándékát, úgyhogy csereakcióban notifikált és ikresített családok közül a 32 magyar családdal szemben már csak 15-16 szlovák család érkezett. Ez kellemetlen helyzetbe hozta a magyar szerveket. Tessék elképzelni: a vagyonukat fölleltározva és összepakolva készültek ezek a magyar családok arra, hogy áttelepüljenek, és végső sorban a magyar áttelepítési kormánybiztos rendelkezése egymás után kellett hogy lemondjuk ezeket a magyar transzportokat. Persze ha a 32 magyar családdal szemben 15 szlovák család jött meg, akkor mi nem tartottunk vissza a 32-ből, hanem a következő, három-négy nap múlva sorra kerülő 32 magyar családot tartottuk vissza.

M. I.: Az áttelepítésre kijelölt magyar családok hogyan fogadták a döntést, hogy Magyarországra kell költözniük?

SZ. K.: Amikor 1946-ban a „fehér lapokat” kiosztották — amelyben arról értesültek, hogy bizonyos értelemben konzuli jogvédelemben is részesülnek —, nem mindenki örült annak, hogy át kell települnie. Nagyon sok esetet tudok, hogy tiltakoztak is a Szlovák Áttelepítési Hivatalnál. Tudok olyan személyekről is, akik azt bizonyították, hogy 38-tól 44-ig őket mint szlovákokat üldözték — persze ez nem volt igaz, csak így akartak megmenekülni attól, hogy átkerüljenek Magyarországra. Ne felejtjük el, hogy 1946-ban Magyarországon még nagyon bizonytalan volt a helyzet gazdaságilag. Tudok olyan esetet is, aki azzal, hogy ő mindig szlovák volt, és őt mindig mellőzték a hivatali előléptetésnél, írásban tiltakozott a Szlovák Telepítési Hivatal kirendeltségénél, hogy őt kijelölték, és kérte azt, hogy töröljék a listáról. De miután a család vagyonát elkobozták, és utána őt magát föl akarták helyezni valahova északra, most már ő maga kérte az áttelepítést. Én eljártam az illetékes kirendeltség vezetőjénél (aki nagyon rendes ember volt), aki azt mondta, hogy ez az ember innen soha át nem fog települni — és megmutatta nekem azt a beadványt, melyben azt bizonyította, hogy ő mindig szlovák volt. Így aztán feketén jött át ő is meg a családja is.

Olyan súlyossá vált a paritás-hiány, hogy a Magyar Áttelepítési Kormánybiztosság fontolóra vette azt, hogy egyelőre fölfüggeszti a lakosságcsere, és az eddigi eredményeket pedig kiértékeli, és a kvótába való beszámítás kérdését végképp rendezi. Mert végeredményben 38000 menekült volt Magyarországon. Ebből legalábbis 30000 olyan volt, aki 1938-ban is csehszlovák állampolgár volt. Ha ezeket a csehszlovákok a kvótába beszámítják, magyar részről a lakosságcsere befejeződhetett, és most már csak az volt hátra, hogy azokat a szlovákokat vigyék át, akik át akarnak még települni. A mi megítélésünk szerint, a menekülteket is számítva, körülbelül 25000 fővel voltunk már a paritás felett.

Közben azonban 1948. február 28-án a Csehszlovák Kommunista Párt teljes egészében átvette a hatalmat, a koalíciós kormány föloszlott, és tisztán kommunista kormány alakult. Legtöbb történész és a legtöbb publikáció arról számol be, hogy ez volt tulajdonképpen az a vízváltás, amely után a lakosságcsere — Zvara szerint anakronizmussá vált — meg is szűnt. Zvara: A magyar nemzetiségi kérdés megoldása Szlovákiában c. könyvében, amelyet a Politikai Könyvkiadó adott ki Pozsonyban 1965-ben, a 35. oldalon írja a következőket: „A csereakció gyakorlatilag 1948. április 10-én szűnt meg, noha még azután is távozott néhány csoport Csehszlovákiából. És befejezték a háborús bűnösök áttelepítését.” A többi publikáció mind átvette ezt a közleményt. Az igazság azonban a következő. Amint mondtam, a paritást nem tudták betartani. A Magyar Áttelepítési Kormánybiztosság föl akarta függeszteni a népcsere folytatását. A magyar meghatalmazott, Berecz Kálmán ebben az ügyben Budapestre utazott, és onnan azt a táviratot kaptam éppen április 10-én, hogy keressem föl a Szlovák Telepítési Hivatal elnökét, dr. Ján Cech-et és kérjem meg őt, hogy azonnal küldjön Budapestre delegációt a kérdések rendezése ügyében. Dr. Cech dr.

Gašparikot és dr. Sulikot küldte ki, akik április 12-én Budapesten a Magyar áttelepítési Kormánybizottság embereivel leültek tárgyalni. Miután a magyar áttelepítési kormánybiztos közölte a tényeket, és közölte szándékát, hogy a diszparitást egyoldalú szlovák szerelvényekkel fogja kiegyenlíteni, amiről jegyzőkönyvileg is biztosította a szlovák delegációt. Így április 12-e után is folytatódott a lakosságcsere. De a szlovák fél ezt sem tartotta be. A diszparitás egyre emelkedett, úgyhogy 1948. június 12-én a magyar áttelepítési kormánybiztos a magyar külügyminiszterrel egyetértésben a lakosságcsere-t beszüntette, és két feltételhez kötötte ennek folytatását: Végérvényesen állapítsák meg azt, hogy hány szlovák akar még Magyarországról áttelepülni, ikresítsék őket a csehszlovákiai magyarokkal, de az ikresítés során vegyék tekintetbe azokat, akiknek a vagyonát már összeírtuk, és akiket visszahagyunk, amennyiben azok ragaszkodnak ahhoz, hogy áttelepüljenek Magyarországra. Ezeket a feltételeket a Szlovák Telepítési Hivatal a csehszlovák külügyminisztériumnak megküldte. Természetesen a szlovák fél ebbe nem nyugodott bele. Szlovákia Kommunista Pártjának Központi Bizottsága 1948. június 16-án külön határozatot hozott, hogy a lakosságcsere-t folytatni kell. De tekintettel arra, hogy államigazgatási vonalon ezt „már elintézni nem lehetett, a tárgyalások fonalát Szlovákia Kommunista Pártja és a Magyar Dolgozók Pártja vette a kezébe — ami hát a nemzetközi jogban teljesen szokatlan, hiszen mind a két államnak megvannak a maga állami szervei, külügyminisztériuma, kormánybizottsága, stb. Ezek a tárgyalások titkosan folytak, mi sem tudtunk róla, és 1948. augusztus 5-től 7-ig terjedő időszakban olyan határozat született, hogy a lakosságcsere-t folytatjuk és befejezzük 1948-ban, úgy hogy a magyar állam még átvesz 10000 főt az Egyezmény V. cikke alapján, átvesz még 1500 háborús bűnöst, illetve ezeknek mintegy 3500 családtagját, tehát még együttvéve 15000 embert. Magyar részről Heltai György vezette a tárgyalásokat, aki ugyan a külügyminisztérium tisztviselője volt, de ebben az esetben a Magyar Dolgozók Pártját képviselte, szlovák részről pedig dr. Daniel Okáli. Így 1948. szeptember 1-jével újrakezdttük a lakosságcsere-t. Most már nem voltunk tekintettel a paritás kérdésére, és a csehszlovákiai magyaroknál is nyelkeztünk elérni azt, hogy azok települjenek át, akik mindenképpen át szeretnének. A tulajdonképpeni háborús bűnösök áttelepítésére ekkor került sor.

M. I.: A „háborús bűnösség”kritériuma azonban erősen megkérdőjelezhető, nem?

SZ. K.: Az igazság az, hogy a csehszlovák fél igyekezett minél több háborús bűnöst áttelepíteni, mivel ezzel is csökkentette volna a magyarság számát, mert hiszen ezek kvótán felül voltak. Említettem, hogy 82 személyt tettek át 1947-ben, mint háborús bűnöst Magyarországra. Most pedig ratifikáltak 1500 családfőt, akiket mint háborús bűnöst kellett volna áttelepíteni. Ebből az 1500 főből a Magyar Meghatalmazotti Hivatalnak sikerült 1297 családról adatokat felvenni és teljes mértékben kiértékelni. A kiértékelés a következő eredményt hozta: 28%-a az Egyezmény V. cikkelye alapján már ki volt jelölve áttelepítésre, de nem mint háborús bűnös. 10,1%-a végleges állampolgársági bizonyítvánnyal rendelkezett, tehát vagy szlovák nemzetiségű volt, vagy aktívan harcolt a Csehszlovák Köztársaság folszabadtásáért. 524 személy ellen népbírósi eljárás sohasem folyt. 150 személy ellen az eljárást megszüntették. 349 személyt a népbíróság felmentett, és csak 149 személyt ítélték el a 33/1945 számú SZNT rendeletének 1-4.§-a alapján, tehát mint „nagy” háborús bűnöst, és csak 125 személyt az 5.§ alapján. A kiértékelés során az is megállapítható volt, hogy 16 fő a Szlovák Kommunista Párt tagja, 51 vallotta magát szlováknak, 247 személy reszlovakizált, közülük 132-t el is fogadtak. Megállapítást nyert az is, hogy a kijelöltek 24,6%-a főiskolát vagy egyetemet végzett, 35,3%-a középiskolát. A Szlovák Telepítési Hivatal háborús bűnösként való áttelepítésre mintegy 75000 személyt jelölt ki. A szlovák igazságügyi megbízott olyan rendeletet bocsátott ki, hogy ezentúl csak a magyarok ügyeivel kell foglalkozni, és lehetőleg el kell őket ítélni. Ennek ellenére csak 231 személyt sikerült az egész lakosságcsere-akción belül mint háborús bűnöst áttelepíteni Magyarországra. A szlovák népbíróságok működéséről Anton Rala könyvet

jelentetett meg ezen a címen: A szlovák népbíróságok tevékenységének mérlege címmel. Ebben a könyvben elmondja azt, hogy 38244 ügyben kezdtek eljárást, ezek közül 27438 ügyben fejezték ezt be. Elítéltek 8058 személyt, és felmentettek 12495-öt. Ez egész Szlovákiára, nemcsak a magyarokra volt érvényes! Tehát az ítéletek száma 8058 volt. Halálra ítélték 65 személyt, végrehajtották a halálos ítéletet 29 személyen, 20-30 évig terjedő börtönt kapott 127 személy, 10-20 évig terjedő büntetést kapott 202 személy, 5-10 évig 294 személy, 2-5 évig 593 személy. 1-2 esztendeig viszont 619 személyt ítélték el. 1 évig terjedő elítéltek száma 7950 volt, nyilvános dorgálásban részesült 2737 személy, vagyonelkobzásban 105 személy. Állampolgársági jogaitól megfosztottak 306 személyt, és 57 személynél a büntetést elengedték. Ezeket a számokat csak azért soroltam föl, mert együttvéve ez 8058 jogerős ítéletet jelent. De végül nemzetiségileg ezeket a büntetéseket a könyv nem osztja meg. Csak a végeredményt. És a végeredményben azt mondja, hogy az elítéltek 28,49%-a volt szlovák, 59,74%-a volt magyar, 10,53% volt német és 1,24% más nemzetiségű. Ezek manipulált adatok, de igazak. Ha a börtönévek számtani közepét szorzom meg az ítéletek számával, és ezt arányítom a 231 magyar elítélthez, akkor én csak 4%-ot kapok. Ez természetesen annyit jelent, hogy itt például 2737 nyilvános dorgálás ítéletének a legtöbbje magyar volt. Nem szólva arról, hogy 65 személyt ítélték halálra, 29-et végeztek ki, de a 65 személy közül csak egyetlenegy volt magyar: Esterházy János. Az ellene felhozott vád nélkülözött minden alapot. De a 127 között egyetlen olyan magyar sincsen, aki 20-30 évig terjedő börtönt kapott volna. Fölvizsgálva a 231 személy elítélését, én öt éven felüli büntetést csak háromnál találtam!

M. I.: Csehszlovák részről volt-e szolidaritási megnyilvánulás a nehéz helyzetben lévő magyarsággal szemben?

SZ. K.: Itt először a Katolické noviny 1947. évi 33. számára, másodszer pedig a Demokrata Párt titkárának 1947. január 21-én Zselizen tett tiltakozó kijelentését tudom említeni. Ezzel kapcsolatban meg kell említenem még azt, hogy a Kostnicky Iskra, a cseh református egyház hivatalos lapja hónapokig vitázott a szlovák testvérekkel és magyarokkal szembeni bánásmódot illetően. Az ő véleményük az volt, hogy a magyarokkal nagyon igazságtalanul bántak és bánnak. Vallási szempontból ítélték el a magyarok üldözését. Mert hisz Krisztus parancsa a szeretet parancsa, nem pedig az üldözés parancsa. A vitát tulajdonképpen Dérer modori lelkésszel folytattak, aki a szlovák propaganda egyik vezetője volt és aki kitarított amellelt, hogy a magyaroknak a teljes kitelepítése jogos és összeférhető a keresztény felfogással. Ezzel szemben a csehek ennek az ellenkezőjét állították, sőt volt egy zsolnai szlovák evangélikus lelkész is, aki szintén a cseh lelkészeknek az oldalára állt, és mélyen elítélte vértestvéreinek a magatartását.

M. I.: A csehek egységesen ítélték el a szlovákok magyarokkal szembeni magatartását?

SZ. K.: Csak a cseh evangélikus egyház. Ezzel szemben sajnos a cseh katolikus egyház feje, Berán prágai érsek nem erre az álláspontra helyezkedett. Berecz Kálmán egy ízben föl akarta keresni, Beran azonban teljes mértékben elzárkózott, és nem volt hajlandó a magyarok ügyében tárgyalni. Lazik nagyszombati püspök bizonyos mértékben lojális volt, ő ugyanis fogadta Bereczet.

M. I.: Mikor és hogyan zárult le véglegesen a lakosságcsere?

SZ. K.: A párizsi békeszerződés Oroszvárt, Dunacsunyit és Horvátjászfalut Csehszlovákiához csatolta, és innen a magyar-csehszlovák lakosságcsere-egyezmény szellemében azokat a magyarokat, akik át akartak települni Magyarországra, áttelepítettük. Így került 32 család áttelepítésre Oroszvárról, és ugyanúgy az elmenekültek visszatérhettek ingóságaiért. Tekintettel arra, hogy a két párt meg egyezett 1948-ban a lakosságcsere befecjezéséről, 1948. október 25-én megjelent a 245. számú törvény, amely rendelkezett, hogy mindazon magyar nemzetiségű személyek, akik állampolgársági esküt tesznek, visszanyerhetik csehszlovák állampolgár-

ságukat. De a végrehajtási utasítás, amit a Szlovák Belügyi Megbízotti Hivatal adott ki, bizonyos embereket kizárt az állampolgársági törvényből. Mégpedig azokat, akik vétettek a Csehszlovák Köztársaság ellen és azokat, akik telepítésre voltak kijelölve. Átadott vagy 150 családról szóló névjegyzéket is, akiket semmiképpen sem óhajtott állampolgársági jogokban részesíteni. Ez a rendelkezés egy kicsit furcsa volt, mert 1948. október 25-én kelt állampolgársági rendelet után rendelkeztek úgy, hogy akik áttelepítésre vannak már kijelölve, azok nem kaphatják meg az állampolgárságot. Ez azt a célt szolgálta, hogy akiket áttelepítésre kijelöltek, ne jelentkezzenek eskütételre, és mindenképpen hagyják el az országot. A 150 kijelölt család pedig a pozsonyi Magyar Meghatalmazotti Hivatal Pozsonytól Kassáig terjedő volt vezérkar a névjegyzéke volt, akiket semmiféleképpen nem akartak Csehszlovákiában megtartani. Így 1919 tavaszán bizonyos mértékben folytatódott az egyezmény értelmében a népcserre, és 1949. június 5-én Kriek György lévai lakos, aki különben a lévai körzet megbízottja volt, volt az utolsó áttelepülő, aki Szobnál átjöhett.

*A bevezetőt írta,
a beszélgetést készítette és szerkesztette:*

MOLNÁR IMRE